

HUMAN
RIGHTS
WATCH

ישראל/השטחים הפלשטיניים הכבושים

גשם של אש

השימוש הבלתי-חוקי של ישראל
בזרחן לבן ברצועת עזה

גשם של אש

השימוש הבלתי-חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה

Copyright © 2009 Human Rights Watch
All rights reserved.
Printed in the United States of America
ISBN: 1-56432-460-5
Cover design by Rafael Jimenez

Human Rights Watch
350 Fifth Avenue, 34th floor
New York, NY 10118-3299 USA
Tel: +1 212 290 4700, Fax: +1 212 736 1300
hrwnyc@hrw.org

Poststraße 4-5
10178 Berlin, Germany
Tel: +49 30 2593 06-10, Fax: +49 30 2593 0629
berlin@hrw.org

Avenue des Gaulois, 7
1040 Brussels, Belgium
Tel: + 32 (2) 732 2009, Fax: + 32 (2) 732 0471
hrwbe@hrw.org

64-66 Rue de Lausanne
1202 Geneva, Switzerland
Tel: +41 22 738 0481, Fax: +41 22 738 1791
hrwgva@hrw.org

2-12 Pentonville Road, 2nd Floor
London N1 9HF, UK
Tel: +44 20 7713 1995, Fax: +44 20 7713 1800
hrwuk@hrw.org

27 Rue de Lisbonne
75008 Paris, France
Tel: +33 (1) 43 59 55 35, Fax: +33 (1) 43 59 55 22
paris@hrw.org

1630 Connecticut Avenue, N.W., Suite 500
Washington, DC 20009 USA
Tel: +1 202 612 4321, Fax: +1 202 612 4333
hrwdc@hrw.org

Web Site Address: <http://www.hrw.org>

גשם של אש

השימוש הבלתי-חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה

1.....	א. תקציר
2	זרחן לבן ברצועת עזה
6	מתודולוגיה
8	א. המלצות
8	לממשלת ישראל
8	לאו"ם
8	לארצות הברית
9	א. מהו זרחן לבן
10	השימוש שעשתה ישראל בזרחן לבן
12	השימוש לכאורה שעשה חמאס בזרחן לבן
33	א. התקפות זרחן לבן על אזורים מיושבים
33	התקפות על אזורים עירוניים
33	שכונת תל אל-הווא, העיר עזה
36	בית החולים אל-קודס, שכונת תל אל-הווא, העיר עזה
39	מתחם מפקדת אונר"א, העיר עזה
42	בית הספר של אונר"א בבית לאהיה
45	התקפות על יישובים מרוחקים
45	הכפר סאיאפא, בית לאהיה
49	הכפר ח'וזאעה
53	א. הצהרותיה המשתנות של ישראל בנושא זרחן לבן
56	א. סטנדרטים משפטיים
56	השימוש בזרחן לבן וניהול מעשי האיבה
58	זרחן לבן והחוק בדבר נשק תבערה
59	בחינת השימוש שעשתה ישראל בזרחן לבן לאור המשפט הבינלאומי
61	שימוש בזרחן לבן באזורים מיושבים ואחריות פלילית אישית
62	תודות
63	נספחים
63	מכתב של ארגון Human Rights Watch לצה"ל
66	תשובת צה"ל לארגון Human Rights Watch

1. תקציר

דו"ח זה מתעד את השימוש הנרחב שעשתה ישראל בתחמושת זרחן לבן במשך 23 ימי הפעולות הצבאיות שניהלה ברצועת עזה החל ב-27 בדצמבר 2008 ועד ה-18 בינואר 2009, ואשר כונו "מבצע עופרת יצוקה". בהתבסס על מחקר מעמיק שנערך ברצועת עזה, הדו"ח קובע כי צבא ההגנה לישראל (צה"ל) פוצץ שוב ושוב באוויר תחמושת זרחן לבן מעל אזורים מיושבים וגרם להרג ולפציעה של אזרחים ולנזק למבנים אזרחיים, כולל בית ספר, שוק, מחסן אספקה הומניטארית ובית חולים.

מרבית האזרחים שנהרגו ברצועת עזה לא נפגעו מתחמושת זרחן – רבים בהרבה נהרגו מטילים, מפצצות, מהפגזות ארטילריות, מפגזי טנקים ומירי מנשק קל – אולם השימוש בתחמושת זו בשכונות מיושבות בצפיפות, כולל מרכז העיר עזה, מהווה הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי (דיני המלחמה) המחייבים לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על-מנת להימנע מפגיעה באזרחים והאוסרים על תקיפות חסרות הבחנה.

השימוש הבלתי חוקי בזרחן לבן לא היה מקרי ולא נעשה בשוגג. הוא חזר על עצמו לאורך זמן ובמקומות שונים, כאשר צה"ל פוצץ את התחמושת באוויר מעל אזורים מיושבים בצפיפות ממש עד לימיו האחרונים של המבצע הצבאי. הפיצוץ האווירי של זרחן לבן שביצע צה"ל באמצעות פגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ מעל אזורים צפופי אוכלוסין, גם אם נועד לשמש למיסוך בלבד ולא ככלי נשק, היה חסר הבחנה ולכן מעיד על ביצועם של פשעי מלחמה.

המפקדים הישראליים היו מודעים היטב לסכנות שטומן הזרחן הלבן לאזרחים, שכן השתמשו בו במשך שנים ארוכות. בדו"ח רפואי שהכין משרד הבריאות במהלך מעשי האיבה נאמר: "לזרחן לבן יכולת לגרום תחלואה קשה ותמותה בחשיפה עורית, נשימתית ובבליעה". הדו"ח מציין כי כוויות על פחות מ-10% משטח הגוף עלולות להיות קטלניות בשל הנזק לכבד, לכליות וללב.

אם ביקש צה"ל חומר מיסוך עבור כוחותיו, עמדה לרשותו חלופה זמינה ובלתי קטלנית לזרחן לבן – פגזי עשן המיוצרים על-ידי חברה ישראלית. צה"ל יכול היה להשתמש בפגזים אלה להשגת אותה תוצאה תוך צמצום משמעותי של הנזק לאזרחים.

השימוש בזרחן לבן ככלי נשק באזורים מיושבים בצפיפות הוא בעייתי אף יותר. ארגון Human Rights Watch לא מצא ראיות לכך שכוחות ישראליים כיוונו פיצוץ קרקעי של זרחן לבן אל מטרות צבאיות קשיחות כגון לוחמים פלסטינים בתוך בונקרים, אולם ייתכן כי זרחן לבן פוצץ באוויר בשל אפקט התבערה שלו. כאשר זרחן לבן נורה מתוך פגזים המתפוצצים באוויר על-מנת להגדיל ככל האפשר את שטח הפגיעה, השפעתו אינה קטלנית כמו זו של פגזים בעלי נפיצות גבוהה, אך הוא חסר הבחנה באותה מידה.

ישנן חמש הוכחות לשימוש המכוון והבלתי זהיר שעשה צה"ל בתחמושת זרחן לבן: (1) ככל הידוע לארגון Human Rights Watch, צה"ל מעולם לא השתמש בתחמושת הזרחן הלבן שברשותו ברצועת עזה בעבר, למרות הפשיטות הרבות בהן היו מעורבים חיילים וכוחות שריון. (2) השימוש החוזר ונשנה בפיצוץ אווירי של זרחן לבן באזורים מיושבים ממש עד ימיו האחרונים של המבצע חושף דפוס פעולה או מדיניות ולא שימוש מקרי או כזה שנעשה בשוגג. (3) צה"ל היה מודע היטב להשפעותיו של הזרחן הלבן ולסכנה הטמונה בו לאזרחים. (4) אם השתמש צה"ל בזרחן לבן כחומר מיסוך, הרי שהוא נמנע משימוש בחלופות זמינות, דהיינו תחמושת עשן, אשר יכולה היתה להקנות יתרונות טקטיים דומים מבלי לסכן את האוכלוסייה האזרחית. (5) במקרה אחד לפחות מאלה המתוארים בדו"ח, ההתקפה ב-15 בינואר על מתחם אונר"א בעיר עזה – המשיך צה"ל לירות זרחן לבן על-אף אזהרות חוזרות ונשנות מצד סגל האו"ם בדבר הסכנה הנשקפת לאזרחים. על פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, נסיבות אלה מחייבות חקירה עצמאית של השימוש בזרחן לבן, ובמידת הצורך, העמדה לדין של כל הנושאים באחריות לפשעי מלחמה.

זרחן לבן ברצועת עזה

זרחן לבן הוא חומר כימי המפוזר באמצעות פגזי ארטילריה, פצצות, רקטות או פגזי מרגמה ומשמש בעיקר לצורך מיסוך של מבצעים צבאיים קרקעיים. כאשר הוא משוחרר בפיצוץ על-פני הקרקע או בפיצוץ אווירי, מתמר ממנו עשן לבן סמיך אשר משמש צבאות להסתרת תנועות חייליהם. העשן מחבל גם בפעולתם של אמצעי ראייה אינפרא-אדומים ומערכות למעקב אחרי כלי נשק, ובכך מגן על הכוחות הצבאיים מכלי נשק מונחים דוגמת טילים מונחים נגד טנקים. המשפט ההומניטארי הבינלאומי מתיר להשתמש בזרחן לבן באזורים פתוחים, אולם פיצוץ אווירי של חומר זה מעל אזורים מיושבים אינו חוקי משום שהוא חושף אזרחים לסכנה מיותרת והעובדה שהוא מפזר שבבים בוערים על-פני שטח נרחב עלולה להגיע לכדי התקפה חסרת הבחנה. ניתן להשתמש בזרחן לבן גם נגד מטרות צבאיות קשיחות, כגון בונקרים. ואולם, אסור להשתמש בו כנשק נגד חיילים כאשר זמין נשק אחר שהסבירות שיגרורם לסבל מיותר פחותה.

זרחן לבן אינו נחשב לנשק כימי ואינו אסור כשלעצמו. אולם, עקרונות היסוד של המשפט ההומניטארי הבינלאומי מגבילים את השימוש בו, כמו בכל נשק אחר: יש להשתמש בו באופן המבחין באורח הולם בין לוחמים לאזרחים ואין לכוונו כלפי האחרונים.

ברצועת עזה השתמש צה"ל בזרחן לבן בדרך כלל באמצעות פיצוץ אווירי של פגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ. כל פיצוץ אווירי שחרר 116 שבבים בוערים של זרחן לבן על-פני רדיוס של עד 125 מטרים מנקודת הפיצוץ, תלוי בתנאי ההתקפה ובזוויתה.

זרחן לבן מתלקח ובווער כאשר הוא בא במגע עם חמצן. הוא מוסיף לבעור בחום של עד 816 מעלות צלזיוס עד כלייה או עד אשר אספקת החמצן מנותקת. במגע עורי, גורם הזרחן הלבן לכוויות חמורות ומתמשכות, שחודרות לעיתים עד העצם. זיהומים נפוצים גם כן וספיגת הכימיקל על-ידי הגוף עלולה לגרום נזק כבד לאיברים פנימיים ומוות.

במסגרת פעולותיו הצבאיות ברצועת עזה, השתמש צה"ל בזרחן לבן ככל הנראה בשלוש דרכים. ראשית, לפחות בשלושה מקרים, צה"ל פוצץ זרחן לבן באוויר מעל אזורים מיושבים בצפיפות. לדוגמה, ב-15 בינואר פוצצו כוחות ישראליים זרחן לבן באוויר מעל שכונת תל אל-הווא הצפופה שבעיר עזה, הישר מעל בתים ובנייני דירות שבהם גרו אזרחים או מצאו מחסה. בהפגזה נהרגו לפחות ארבעה אזרחים בני אותה משפחה. באותו יום, פגעו פגזי זרחן לבן בבית-החולים אל-קודס המנוהל על-ידי הסהר האדום הפלשתיני ובבניין המנהלה שלו. הפגזים הציטו אש בכמה חלקים של בית החולים וחייבו את פינויים של כ-50 חולים ו-500 מתושבי השכונה שמצאו בו מחסה.

באותו יום עצמו, 15 בינואר, פגעו לפחות שלושה פגזי זרחן לבן במתחם המרכזי של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) בשכונת רימאל שבמרכז העיר עזה. הפגזים פצעו שלושה בני אדם והציטו שריפות שכילו ארבעה בניינים מבפנים והשמידו ציוד רפואי בשווי של למעלה מ-3.7 מיליון דולרים אמריקניים. גורמים רשמיים באונר"א דיווחו כי עמדו בקשר עם קציני צה"ל במהלך כל אותו בוקר בעת שהפגזים התקרבו בהדרגה למתחם, וביקשו מהם לנצור את האש. כ-700 אזרחים חסו באותה עת במתחם האו"ם. במתקן אחר של האו"ם שסומן בבירור – בית ספר בבית לאהיה אשר שימש מחסה ל-1,600 אנשים שנעקרו מבתייהם – פוצץ צה"ל באוויר לפחות שלושה פגזי זרחן וזאת ב-17 בינואר, יום לפני הפסקת מעשי האיבה העיקריים. אחד הפגזים שנורו נחת בכיתה, הרג שני אחים שישנו באותה שעה ופצע קשות את אמם שאיבדה זרוע ורגל. בתקיפה נפצעו 13 בני אדם נוספים וכיתה אחת עלתה באש. האו"ם סיפק לצה"ל את נקודות הציון של בית הספר ב-GPS לפני המבצעים הצבאיים, כפי שנהג לגבי כל מתקניו בעזה.

תחקיר שערך ארגון Human Rights Watch לא העלה כל צידוק צבאי לשימוש בזרחן לבן כחומר מיסוך בתקיפות על מתחם אונר"א ועל בית-הספר של האו"ם בבית לאהיה. זאת, משום שלא היו כוחות ישראליים בשטח באותם אזורים בזמן התקיפות. כאשר פנה ארגון Human Rights Watch בכתב לצה"ל על-מנת לקבל מידע אודות התקריות הללו, סירב צה"ל לענות בהזכירו את החקירה שהוא מנהל בנושא.

שנית, ייתכן שצה"ל השתמש בפיצוץ אווירי של זרחן לבן בשולי אזורים מיושבים כחומר מיסוך להסתרה של תנועת כוחותיו. בחלק מן המקרים הללו, כמו זה בכפר סאיאפא הסמוך לבית לאהיה ב-14 בינואר ובכפר ח'וזאעה הסמוך לח'אן-יונס ב-10 וב-13 בינואר, חדרו כמויות ניכרות מן הזרחן הלבן עד כמה מאות מטרים לעומק האזורים המיושבים, הרגו לפחות שישה אזרחים ופצעו עשרות. השימוש בזרחן לבן באזורים מיושבים אלה היווה הפרה של החובה לנקוט בכל האמצעים האפשריים במהלך מבצעים צבאיים על מנת למזער פגיעה באזרחים.

שלישית, נראה כי צה"ל השתמש בזרחן לבן באזורים פתוחים סמוך לקו הפסקת האש של שנת 1948, המפריד בין ישראל לבין רצועת עזה, אולי על-מנת להסתיר תנועות חיילים ולשרוף שיחים ועצים אשר עלולים היו לשמש מחסה לקבוצות חמושות פלשתיניות וכן על מנת לפוצץ מוקשים ומטענים מאולתרים. ארגון Human Rights Watch לא יכול היה לבדוק אם שימוש זה גרם להרס מופרז של מטרות אזרחיות ביחס לתועלת הצבאית שהיתה צפויה ממנו שכן שיקולי ביטחון מנעו הגעה למקום.

אם יצירתו של מסך עשן אכן הייתה המטרה בכל המקרים האלה, הרי שלרשות צה"ל עמדו חלופות לזרחן לבן, שהוא דליק ביותר, בדמותם של טילי עשן בקוטר 155 מ"מ אשר מייצרים מיסוך ויזואלי בעל תכונות מקבילות, אך ללא התבערה וההשפעות ההרסניות. את מסכי העשן המופקים באמצעות ארטילריית עשן ניתן לפרוס על-פני שטח נרחב יותר מזה שעל-פניו נפרס הזרחן הלבן, וללא סכנת השריפה והכוויות לאזרחים. התעשייה הצבאית לישראל (תע"ש) מייצרת פגזים כאלה. פגזי עשן אינם חוסמים אמנם אמצעי ראייה אינפורה-אדומים ומערכות למעקב אחרי כלי נשק, אולם צה"ל השתמש בעקביות בזרחן לבן במשך היום כך שלא היה כלל צורך בחסימת אמצעים לראיית לילה. כמו כן, ארגון Human Rights Watch לא מצא כל ראיות לכך שחמאס השתמש בטיילים מונחים נגד טנקים. גם אם נכחו חיילים וכוחות שריון ישראליים, שנזקקו למחסה, באזורים בהם נעשה שימוש בזרחן לבן, הרי שפיצוץ אווירי של התחמושת מייצר מיסוך יעיל פחות מפיצוץ קרקעי, שכן בפיצוץ אווירי העשן מתפזר על פני שטח רחב יותר. בפיצוץ קרקעי של זרחן לבן, המכוון כהלכה, פוחת גם הסיכוי לפגיעה באזרחים, כיוון שהשבבים הנוערים מתפזרים על פני איזור מצומצם יותר.

מהשימוש העקבי בפיצוץ אווירי של זרחן לבן לעומת טילי עשן, במיוחד כאשר לא היו בשטח כוחות ישראליים, עולה כי קיימת סבירות גבוהה לכך שצה"ל לא השתמש בתחמושת זו בזכות תכונות המיסוך שלה, אלא בשל אפקט התבערה שלה. ככל הידוע לארגון Human Rights Watch צה"ל לא השתמש בעבר בזרחן לבן ברצועת עזה, למרות הפשיטות הרבות בהן היו מעורבים חיילים וכוחות שריון. בכדי להסביר את מספרם הרב של ההרוגים בקרב האזרחים כתוצאה מהלחימה בעזה חזרו ממשלת ישראל וצה"ל והאשימו את חמאס בכך שהשתמש באזרחים כמגנים אנושיים ובכך שניהל לחימה מתוך מטרות אזרחיות. במקרים המתועדים בדו"ח זה, לא מצא ארגון Human Rights Watch כל ראיות לשימוש שעשה חמאס במגנים אנושיים בקרבת מקום בשעת ההתקפה. נראה כי לוחמים פלשתינים אכן נכחו בחלק מן האזורים, ובהם ח'זאעה ושכונת תל אל-הווא בעיר עזה, אולם אין בכך בכדי להצדיק את השימוש חסר ההבחנה בזרחן לבן באזור מיושב.

ארגון Human Rights Watch מבקר זה זמן רב את השימוש שעושה צה"ל בפגזי ארטילריה בעלי נפיצות גבוהה בקוטר 155 מ"מ הנורים אל תוך אזורים מיושבים בצפיפות או בסמוך להם, ומגדיר אותן כהתקפות חסרות הבחנה תוך הפרה של דיני המלחמה. שימוש באותם פגזים על-מנת לירות תחמושת זרחן לבן, המתפוצצת באוויר ומפיצה לכל עבר שבבי זרחן נוערים ברדיוס של 125 מטרים, גם הוא אינו חוקי כאשר הוא מבוצע באזורים מיושבים.

המספר הכולל של הרוגים ופצועים פלסטינים מזרחן לבן אינו ידוע וככל הנראה כך יישאר הדבר. בתי החולים בעזה לא היו יכולים לספק נתונים לגבי נפגעי זרחן לבן משום שחסרו להם כלים אבחוניים על מנת לקבוע מה מקור הכוויות. כמו כן, התייעוד הרפואי מאותה תקופה לוקה בחסר משום שבתי החולים קרסו תחת עומס הפצועים וההרוגים.

עם זאת, ההשפעה החמורה על אזרחים ועל מטרות אזרחיות ברורה. בששת המקרים המתועדים בדו"ח זה לבדו, ואשר נבחרו מתוך התקפות הזרחן על רצועת עזה, הרגו פגזי זרחן לבן, שבבי זרחן לבן בוערים או השריפות שהתלקחו כתוצאה מהם 12 אזרחים, כולל שלוש נשים ושבעה ילדים, אחת מהם תינוקת בת 15 חודשים. עשרות ספגו כוויות או נפגעו כתוצאה משאיפת עשן. לארגון Human Rights Watch ידוע על מקרים בהם אזרחים נפצעו כאשר דרכו על שיירי זרחן לבן עד 12 יום לאחר הפסקת מעשי האיבה העיקריים. רופאים פלסטינים וזרים שטיפלו בנפגעי כוויות דיווחו לארגון Human Rights Watch כי ראו כוויות קשות ועמוקות ביותר. בכמה מקרים, החלו הפצעים לבעור שוב כאשר נוקו, דבר העולה בקנה אחד עם העובדה שזרחן לבן מתלקח במגע עם חמצן. "זו הפעם הראשונה שאני רואה כוויות מוזרות, מאוד עמוקות, עד העצם, " אמר רופא בבית החולים א-שיפאא בעיר עזה לארגון Human Rights Watch, "והן גרמו לזיהום בקטריאלי שלא דומה לשום דבר אחר."

כמה מן החולים שספגו כוויות חמורות פונו לטיפול במצרים, ובמיוחד אלה שנזקקו להשתלות עור, משום שבתי החולים בעזה לא היו יכולים לספק להם טיפול הולם. "יש לנו הרבה כוויות, בעצם כוויות כימיות" מסר לארגון Human Rights Watch רופא בקהיר שמטפל בתושבי עזה. "רובן כוויות מדרגה שלישית שנראות כמו כוויות כימיות ולא כוויות רגילות. אין עור ולפעמים גם אין שריר."

במשך 11 הימים בהם נערך המחקר מה-21 עד ה-31 בינואר 2009, מצאו חוקרי ארגון Human Rights Watch 24 פגזי זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ באזורים אזרחיים בעזה, ככל הנראה במקומות בהם נפלו, כולל בבתים וברחובות שכונות מגורים. התרמילים והמכלים שהיו בתוכם היו צבועים בצבע ירוק בהיר ייחודי אשר מזהה אותם כמכלים זרחן לבן.

מפני מוקשים פלסטינים הציגו לארגון Human Rights Watch 84 תרמילים נוספים, אותם הרחיקו לדבריהם מאזורים אזרחיים, אולם המיקום המדויק בו מצאו את התרמילים אינו ברור. אין זה סביר כי מפני המוקשים אספו אילו מהם באזורים פתוחים הסמוכים לקו הפסקת האש עזה-ישראל בשל שיקולי הביטחון הכרוכים בכניסה לאזורים אלה – כוחות ישראלים פתחו באש שוב ושוב על כל מי שהתקרב עד למרחק של כמה מאות מטרים משטח ישראל.

ארגון Human Rights Watch מצא פנימיות של מכלים ועשרות שבבי לבד שרופים שהכילו זרחן לבן ברחוב, על גגות, בחצרות פרטיים ובבית-הספר של האו"ם בבית לאהיה. רבים מהם התלקחו כאשר בעטו בהם או דחפו אותם, באופן שחשף את הזרחן הלבן לחמצן. כאשר בערו השבבים והעלו עשן הם הדיפו ריח חריף של שום, תכונה אופיינית לזרחן לבן.

כל פגזי הזרחן הלבן שמצא ארגון Human Rights Watch הגיעו מאותה אצווה שיוצרה בארה"ב בשנת 1989 על-ידי חברת Thiokol Aerospace שניהלה את מפעל התחמושת הצבאי במדינת לואיזיאנה באותה עת. בנוסף, ב-4 בינואר 2009, צילמה סוכנות הידיעות רויטרס יחידות ארטילריה של צה"ל מטפלות בטילים שעליהם סימונים שהעידו על כך שיוצרו בארה"ב ב-Pine Bluff Arsenal בספטמבר 1991.

נכונותה של ישראל לחקור את השימוש בזרחן לבן מבורכת, ואולם הניסיון מלמד כי הסיכוי שתתקיים בדיקה אובייקטיבית קלוש. חקירות קודמות שביצע צה"ל לא בחנו באורח אובייקטיבי הפרות לכאורה של דיני המלחמה שבוצעו על-ידי חיילים ומפקדים ישראלים. במקרה של "מבצע עופרת יצוקה", חוקרים צבאיים כבר רמזו כי חיילים ומפקדים לא ביצעו כל עבירה עוד בטרם הושלמה החקירה.

"מפקדים שפעלו בזמן הלחימה לא אמורים לא לישון בלילה בגלל התחקירים", כך אמר אל"מ לירון ליבמן, שמונה לתפקיד ראש מחלקת הדין הבינלאומי בצה"ל לאחר סיום עיקר הלוחמה בינואר. "אי אפשר בסביבה כל כך צפופה, בתנאי לחץ לא לעשות שגיאות." ¹ אל"מ ליבמן הוסיף כי תביעות המוגשות נגד חיילים ומפקדים ישראלים בגין פשעי מלחמה הן בבחינת "טרור משפטי".

על ממשלת ארה"ב, שסיפקה לישראל את תחמושת הזרחן הלבן, לערוך גם היא תחקיר על-מנת לקבוע אם ישראל השתמשה בו תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי.

מתודולוגיה

במהלך הפעולות הצבאיות העיקריות בין ה-27 בדצמבר 2008 וה-18 בינואר 2009, מנעה ישראל מנציגי התקשורת ומפקחי זכויות האדם גישה לרצועת עזה. הגישה דרך רפיח המצרית נחסמה גם היא. חוקרי ארגון Human Rights Watch, שלא יכלו להיכנס לעזה, שהו בצדו הישראלי של קו הפסקת האש משנת 1948 המפריד בין ישראל לצפון הרצועה. ב-9, ב-10 וב-15 בינואר, צפו החוקרים בירי ארטילרי ישראלי של זרחן לבן שפוצץ באוויר מעל אזורים אזרחיים, כולל מה שנראה כעיר עזה וכג'באליה. כוחות ישראליים ירו את הפצצות מסוללת ארטילריית 155 מ"מ ממזרח לכביש 232 בישראל. הפיצוץ הייחודי, המשגר כלפי מטה שבבים בוערים, עלה בקנה אחד עם צילומים שהופיעו בכלי התקשורת מאז תחילת הפשיטה הקרקעית ב-3 בינואר. כיוון שישראל מנעה מהחוקרים להיכנס לעזה, לא היה באפשרותם לקבוע היכן בדיוק נחת הזרחן הלבן וכיצד השפיע על האוכלוסייה האזרחית.

חוקרי ארגון Human Rights Watch נכנסו לרצועה דרך הגבול המצרי ברפיח ב-21 בינואר, שלושה ימים לאחר תום עיקר הלוחמה, ובמשך עשרת הימים שלאחר מכן ערכו תחקירים במרבית האתרים בהם נעשה שימוש בזרחן לבן ובדקו את הנזקים שנגרמו כתוצאה מכך לאזרחים ולמטרות אזרחיות. במהלך אותם ימים, ערכו חוקרי ארגון Human Rights Watch 29 ראיונות עם קורבנות שנפגעו מן השימוש בזרחן לבן ועם עדים שחזו בשימוש שנעשה בזרחן לבן, וכן עם נהגי אמבולנס ורופאים שטיפלו בבני אדם שספגו כוויות. הראיונות עם הרופאים שטיפלו בנפגעי כוויות וכן עם עד נוסף להתקפה באמצעות זרחן לבן נערכו בקהיר שבמצרים ב-9 וב-10 בפברואר.

¹ תומר זרחין, "צה"ל: נגד ישראל מופעל טרור משפטי בינלאומי", 7אדג', 19 בפברואר 2009, <http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArt.jhtml?itemNo=1065443&contrassID=1>, כניסה לאתר ב-7 במארס 2009.

ב-1 בפברואר 2009, הגיש ארגון Human Rights Watch ל"רשימת שאלות בנוגע לזרחן לבן המצורפת כנספח לדו"ח זה. ב-15 בינואר השיב צה"ל במכתב, המצורף גם הוא כנספח, כי אינו יכול לספק תשובות במסגרת השבועיים שהוקצבו לו. במכתב נאמר כי "צה"ל הקים צוות חוקר בפיקוד דרום הבודק את הסוגיות שהעלית, ותשובותינו יינתנו על בסיס ממצאיו".

ו. המלצות

לממשלת ישראל

- למנות לאלתר ועדת חקירה עצמאית על-מנת לחקור טענות אמינות בדבר הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי על-ידי כוחות ישראליים ברצועת עזה בין ה-27 בדצמבר וה-18 בינואר, כולל שימוש בזרחן לבן. את ממצאי החקירה יש לפרסם ועליהם לכלול המלצות לנקיטה בצעדים משמעותיים או להעמדה לדין פלילי על-פי הנדרש.
- להורות לצה"ל להפסיק כל שימוש בתחמושת זרחן לבן באזורים מיושבים ברצועת עזה ובמקומות אחרים.
- לאשרר את הפרוטוקול בדבר איסורים או הגבלות על השימוש בנשק תבערה (פרוטוקול 3) לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים.
- לספק סיוע לקורבנות ופיצוי בגין מוות, פציעה ונזק לרכוש ולהרס שנגרמו כתוצאה משימוש בלתי חוקי שעשה צה"ל בזרחן לבן באזורים מיושבים ברצועת עזה.
- לאפשר למומחים בתחום הרפואה להיכנס לרצועת עזה ולהתיר הכנסה של ציוד ואספקה רפואיים הדרושים לצורך טיפול בבני אדם שנפצעו מזרחן לבן.
- לאפשר פינוי של קורבנות זרחן לבן בהם לא ניתן לטפל באורח הולם ברצועת עזה אל מחוץ לרצועה. לסייע בהענקת טיפול לאנשים אלה בישראל או במקום אחר.

לאו"ם

- לבחון את השימוש שעשה צה"ל בזרחן לבן במסגרת החקירות שמבצע האו"ם לגבי ניהול מעשי האיבה ברצועת עזה באמצעות מועצת זכויות האדם, באמצעות ועדת החקירה שמינה המזכ"ל וכן במסגרת כל חקירה עתידית.
- לפרסם את תוצאותיהן של כל חקירות האו"ם לגבי ניהול העימות המזוין ברצועת עזה ובדרום ישראל.
- על מועצת הביטחון של האו"ם או המזכירות הכללית למנות ועדת חקירה בינלאומית ועצמאית על-מנת לחקור טענות אמינות בדבר הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי בידי צה"ל חמאס ברצועת עזה ובדרום ישראל בין ה-27 בדצמבר 2008 וה-18 בינואר 2009, כולל שימוש בזרחן לבן. על הוועדה לברר עובדות מרכזיות ולהמליץ על מנגנונים שיחייבו את המפרים לתת על-כך את הדין ויספקו פיצויים לקורבנות.

לארצות הברית

- לחקור האם השתמשה ישראל בזרחן לבן מתוצרת ארה"ב ברצועת עזה תוך הפרה של המשפט ההומניטארי הבינלאומי או של הסכמי או נהלי העברה צבאיים.
- להפסיק העברה של תחמושת זרחן לבן לישראל עד להשלמת החקירה דלעיל.

ו. מהו זרחן לבן

זרחן לבן הוא חומר כימי שמתלקח ובווער כאשר הוא בא במגע עם חמצן ומייצר עשן לבן סמיך המלווה בריח אופייני הדומה לריחו של שום. העשן נותר באוויר במשך כשבע דקות.

צבאות משתמשים בתחמושת מסוג זרחן לבן בעיקר כ"חומר מיסוך" על-מנת להסתיר מן העין מבצעים קרקעיים ותנועות של חיילים וכוחות שריון. בזרחן הלבן ניתן להשתמש גם כנשק תבערה על-מנת להצית או לכפות על חיילי אויב לצאת ממחבואם באמצעות עשן, או על מנת להעלות באש מטרות צבאיות. זרחן לבן ניתן לפזר באמצעות פגזי ארטילריה, פצצות, רקטות או רימונים.

זרחן לבן אינו אסור על-פי אמנות בינלאומיות, שלא כמו גז חרדל ומוקשים נגד בני אדם. הוא אינו נחשב לנשק כימי אלא לתחמושת תבערה – תחמושת הגורמת לשריפות. כאשר מפוצצים באוויר פגזי ארטילריה טיפוסי בקוטר 155 המכיל זרחן, 116 השבבים הספוגים זרחן לבן המצויים בו עשויים להתפזר על-פני רדיוס של עד 250 מטרים. פגז אחד המתפוצץ באוויר משחרר 5.78 קילוגרם של זרחן לבן בוער.

כאשר זרחן לבן בא במגע עם בני אדם או עם חפצים הוא גורם לכוויה חמורה ומתמשכת, פולט חום וסופח נוזלים. הזרחן הלבן מסיס בחומרים אורגניים ובשומנים אך לא במים, שמנטרלים אותו על-ידי ניתוק אספקת החמצן.

בנוסף לגרימת כוויות חמורות, מסוגל הזרחן הלבן גם לחזור לגוף ולהרעיל איברים פנימיים. על-פי דו"ח שהוכן על-ידי קצין הרפואה הראשי בצה"ל במהלך הלחימה שהתקיימה לאחרונה, "בטווח הארוך אופייניים אי ספיקה כלייתית וזיהומים." הדו"ח מסכם כי "פגיעה מאמל"ח המכיל זרחן נפיץ תומנת בחובה סכנה בעלת פוטנציאל הרס גדול לרקמות".²

דו"ח שחובר על-ידי משרד הבריאות הישראלי כולל גם הוא הערכה חמורה לגבי הסכנות הבריאותיות הטמונות בזרחן לבן. הדו"ח, שכותרתו "חשיפה לזרחן לבן", קובע כי "לזרחן לבן יכולת לגרום תחלואה קשה ותמותה בחשיפה עורית, נשימתית ובבליעה." עוד קובע הדו"ח כי "בהיותו מסיס מאד בשומן הוא חודר במהירות את העור מפני השטח או מרסיס תקוע. רוב הנזק הרקמתי נובע מפליטת חום משנית לחמצון מתמשך של הזרחן ומתוצר החמצון – חומצה פוספורית." הדו"ח מזכיר גם כי תיתכן "רעילות סיסטמית":

² "זיהוי פגיעה מזרחן נפיץ וטיפול בה", חתום בידי סא"ל ד"ר גיל הירשהורן, ראש ענף טראומה, מפקדת קצין הרפואה הראשי, סימוכין: עופרת יצוקה 9<01293409.

מעבר למרכיבי כווייה "שגרתיים", לחשיפה לזרחן לבן משמעות רעילותיות קשות המגבירות את תוצאות הפגיעה. על-פי מחקרי מעבדה רבים, כוויות בשטח גוף קטן יחסית – 12-15% בחיות מעבדה ולמטה מ-10% באדם – עלולות להיות קטלניות עקב השפעות אלה בעיקר על כבד, לב וכליות. השפעות נוספות כוללות היפוקלצמיה קשה וריפוי מתאחר של פצעים/כוויות.³

השימוש שעשתה ישראל בזרחן לבן

צה"ל השתמש בזרחן לבן בעבר, במיוחד במלחמות בלבנון ב-1982 וב-2006.⁴ לשיגור תחמושת מסוג זרחן לבן משתמש צה"ל במערכות ירי עקיף. משמעות הדבר היא כי היחידה היורה אינה רואה את המטרה אלא מסתמכת על צופים המספקים לה מידע אודותיה. לצורך ירי של זרחן לבן, צה"ל משתמש בפגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ ובפגזי מרגמה בקוטר 120 מ"מ; חוקרי ארגון Human Rights Watch מצאו שיירים של שני סוגי הפגזים ברצועת עזה, רבים מהם באזורים מיושבים. השימוש בזרחן לבן המתפוצץ באוויר, ששוגר באמצעות פגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ לאזורים אזרחיים מיושבים, גרם לפגיעות בגוף וברכוש בהן מתמקד דו"ח זה.

כל פגז בקוטר 155 מ"מ מכיל מכל בצבע ירוק בהיר המסומן "WP CANNISTER" (מכל זרחן לבן) ומכיל ארבע תיבות מתכת. תיבות מאוחסנים 116 שבבי הלבד הספוגים זרחן. בפיצוץ אווירי מתפוצצים המכלים באוויר, פולטים את שבבי הלבד מתוך תרמיל הפגז ומפזרים אותם על-פני שטח נרחב בעוד התרמיל נוחת בנפרד. כאשר נחשפים השבבים לחמצן, הם מתלקחים. חוקרי ארגון Human Rights Watch מצאו תרמילי פגזים, מכלי זרחן לבן שלא התפוצצו, תיבות מתוך המכלים ושבבי לבד מתוכן במספר אתרים ברצועת עזה. החוקרים ראו כיצד שבבי הלבד מתלקחים כאשר מזיזים אותם או חושפים אותם לחמצן, עד שבועיים לאחר שנחתו.

כל פגזי הזרחן הלבן שמצאו חוקרי ארגון Human Rights Watch ברצועת עזה הגיעו מאצווה אחת, אשר יוצרה בארצות הברית וסומנה: THS89D. THS89D 112-003 155MM M825E1. הוא קוד זיהוי היצרן שמעיד כי הפגזים ותכולתם יוצרו באפריל 2008 על-ידי חברת Thiokol Aerospace שניהלה באותה עת את מפעל התחמושת הצבאי במדינת לואיזיאנה. 112-003 הם המספר הקבוע והמספר הסידורי שמעידים על-כך שמספר אצוות של אותה תחמושת יוצרו במקביל. 155 מציין את קוטר הפגז הארטילרי. M825E1 הוא הסימן בו

³ "חשיפה לזרחן לבן", חתום בידי ד"ר לואן פולס, חדר המלחמה של משרד הבריאות, 15 בינואר 2009, סימוכין: עופרת יצוק[ה] ש9 01393109.

⁴ במלחמה בשנת 2006 טענה ישראל כי השתמשה בפגזי זרחן נגד "מטרות צבאיות בשטחים פתוחים", זאת על אף שגורמים רשמיים בלבנון טענו כי אזרחים היו בין הנפגעים מהשימוש בו, ראו מירון רפפורט, "ישראל מודה לראשונה: ירינו פגזי זרחן בלבנון", 7ארי, 22 באוקטובר 2006, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/777792.html>, כניסה לאתר ב-8 במרץ 2009. במלחמה בשנת 1982, דיווחו רופאים לבנוניים ועיתונאים מערביים כי פגזי זרחן לבן הרגו ופצעו אזרחים, במיוחד בבירות, ראו William E. Farrell, "Battered Beirut Burying Its Dead as Latest Truce Appears to Hold", *New York Times*, 27 ביוני 1982, <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?sec=health&res=9CoCE1D7153BF934A15755CoA964948260>, כניסה לאתר ב-4 בפברואר 2009, וכן Robert Fisk (New York: Atheneum, 1990), *Pity the Nation*, עמ' 282-285.

משתמש צבא ארה"ב לפגזי זרחן לבן מסוג ישן יותר, M825, אשר עודכנו על-מנת להתאימם לתקן העכשווי - M825A1.⁵

בנוסף, סוכנות הידיעות רויטרס צילמה יחידת תותחנים של צה"ל בסמוך לגבול עזה מטפלת בפגזים מסוג M825A1 ב-4 בינואר 2009 ועליהם מספר האצווה PB-91J011-002A המעיד על כך שפגזים אלה יוצרו בארה"ב ב-Pine Bluff Arsenal בחודש ספטמבר 1991.

אחת החלופות האפשריות לשימוש בזרחן לבן לצורך מיסוך היא קליעי עשן בקוטר 155 מ"מ היוצרים מיסוך ויזואלי בעל תכונות מקבילות אך ללא התבערה וההשפעות ההרסניות.⁶ יתרה מזאת, את מסכי העשן המופקים באמצעות ארטילריית עשן ניתן לפרוס על-פני שטח נרחב יותר מזה של זרחן לבן. צה"ל מחזיק ברשותו פגזי עשן, התעשייה הצבאית לישראל (תע"ש) מייצרת פגזי M116A-1 ו-155MM.⁷

בכמה מן המקרים המתועדים בדו"ח זה, מצביעות הראיות על כך שצה"ל השתמש בפיצוץ אווירי של זרחן לבן בשל אפקט התבערה שלו, אולי על-מנת להצית מחסני נשק של חמאס או מטעני נפץ מאולתרים.

ארגון Human Rights Watch ראיין חייל צה"ל אחד שהשתתף במבצע "עופרת יצוקה" כחובש במילואים ושירת ברצועת עזה במשך למעלה משנתיים לפני ההתנתקות. לדבריו, במהלך שמונה הימים האחרונים של המבצע ברצועה הוא הוצב בסמוך לשכונת זיתון, מדרום מזרח לעיר עזה.

החייל, שביקש להיוותר בעילום שם, אמר כי ראה את צה"ל מפוצץ זרחן לבן באוויר, בזווית של 30 מעלות, באמצעות פגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ מעל בתים שנחשדו על-ידי צה"ל כממולכדים בהתבסס על מידע מודיעיני.

"אני לא יודע למה הזווית היתה נמוכה, אבל השתמשו בזה כדי לשרוף בית", הוא אמר. "אמרו לנו שהבית ריק. ידענו שהיו בו מוקשים. הוא התפוצץ [אחרי שנפגע מזרחן לבן] והיו כמה פיצוצים [אולי של כלי נזק שהיו מאוחסנים שם]."⁸

⁵ Jane's Ammunition Handbook 2007-2008, Leland S. Ness and Anthony g. Williams, eds., (Surrey, UK: Jane's Information Group Limited, 2007), עמ' 644, ראו http://www.janes.com/extracts/extract/jah/jah_o461.html, (כניסה לאתר ב-6 במארס 2009). פגזי ה-M825 המקורי לקה בחוסר יציבות תעופתי, מה שחייב את גרסת ה-A1 החדשה. ה-E1 מתאים את הפגזים הישנים לגרסת ה-A1 החדשה.

⁶ היתרון היחיד של הזרחן הלבן הוא יכולתו לשבש תדר אינפרה-אדום ובכך לסכל שימוש באמצעים לראיית לילה ובמערכות מעקב מבוססות אינפרה-אדום המשמשות טילים מונחים נגד טנקים. ואולם, צה"ל עשה שימוש נרחב בזרחן לבן בשעות היום, כך שממילא לא היה צורך בחסימת אמצעים לראיית לילה. כמו כן ארגון Human Rights Watch לא מצא כל ראיות לכך שחמאס ירה טילים מונחים נגד טנקים.

⁷ Jane's Ammunition Handbook 2007-2008, Leland S. Ness and Anthony g. Williams, eds., (Surrey, UK: Jane's Information Group Limited, 2007), עמ' 644, ראו http://www.janes.com/extracts/extract/jah/jah_o461.html, (כניסה לאתר ב-6 במארס 2009).

⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חייל מילואים בצה"ל, ירושלים, 11 בפברואר 2009.

השימוש בפיצוץ אווירי של זרחן לבן על-מנת להשמיד בתים בשל חשד כי יש בהם נשק או מלכודות תמוה ביותר בהתחשב בכך שיש בידי צה"ל נשק מדויק יעיל יותר שנועד למזעור נזקים נלווים כגון ה-GBU-39 וכן הפצצה המונחית במשקל 113 ק"ג.

השימוש לכאורה שעשה חמאס בזרחן לבן

ב-14 בינואר, טענה משטרת ישראל כי חמאס ירה פגז מרגמה אחד ובו זרחן לבן מרצועת עזה לתוך ישראל. דובר המשטרה מיקי רוזנפלד אמר כי הפגז נחת בשדה ליד שדרות באותו בוקר מבלי לגרום לפציעות או לנזק.⁹ עיתון הארץ דיווח כי הפגז נפל בשדה פתוח במועצה האזורית אשכול שבנגב המערבי.¹⁰

חוקר מטעם ארגון Human Rights Watch הגיע לשדרות ביום שלמחרת על-מנת לחקור את המקרה, אולם הרשויות המקומיות אמרו כי לא ידוע להם על התקיפה. תושב שדרות אמר כי שמע שפגז מרגמה שייתכן שהכיל זרחן לבן, נחת מחוץ לעיר, אך הוא לא ידע היכן. כאשר נשאל על פרטי המקרה השיב דובר המשטרה מיקי רוזנפלד לארגון Human Rights Watch כי "כל מה שיש לי נמצא בהודעה לעיתונות."¹¹

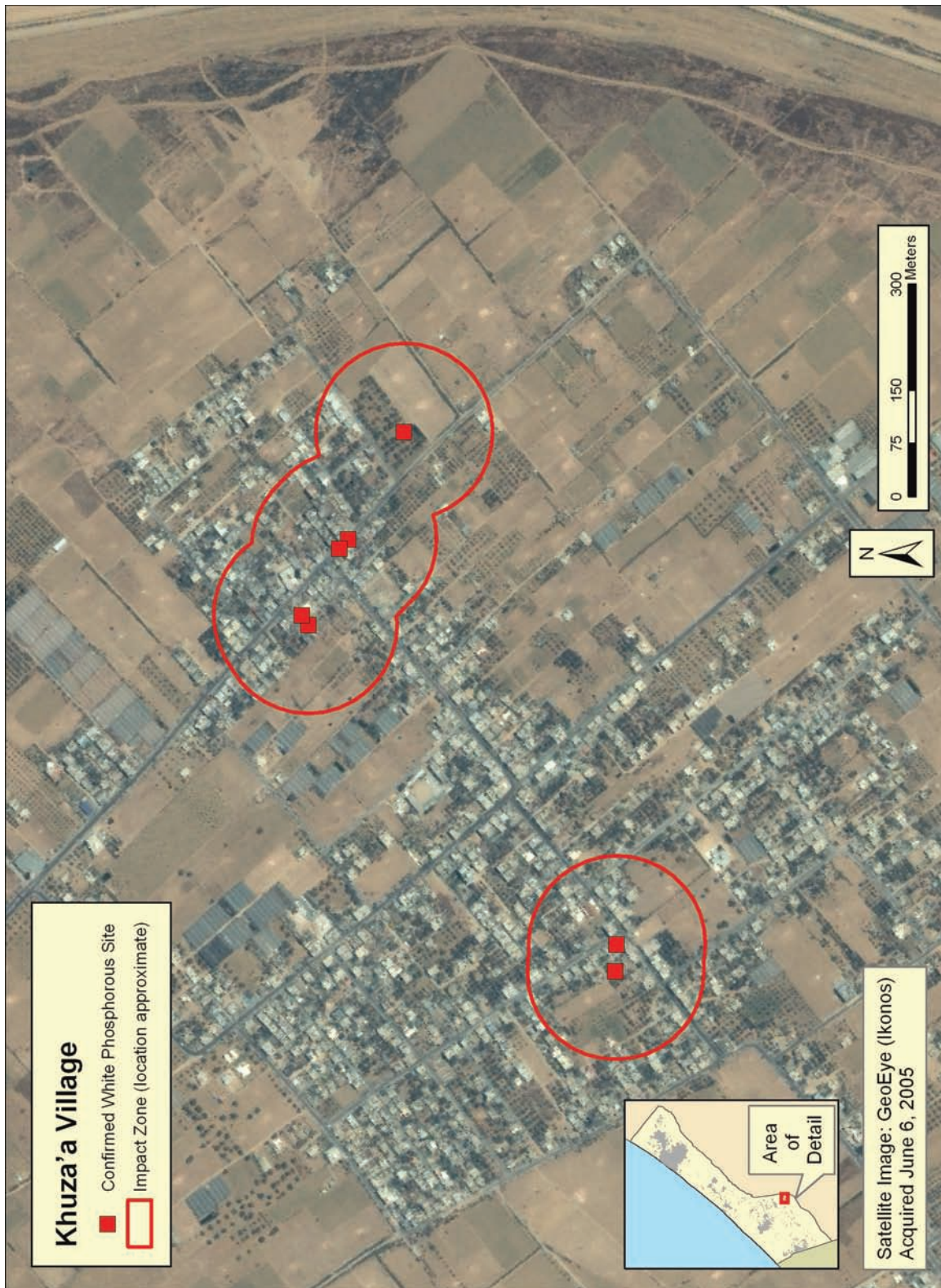
⁹ "Israel: Hamas Fires Phosphorus Shell", Associated Press, 14 בינואר 2009.

¹⁰ יניר יגנה, "לראשונה: הפלשתינאים ירו פצצות זרחן על ישראל", *הארץ*, 14 בינואר 2009, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1055503.html> (כניסה לאתר ב-8 במארס 2009).

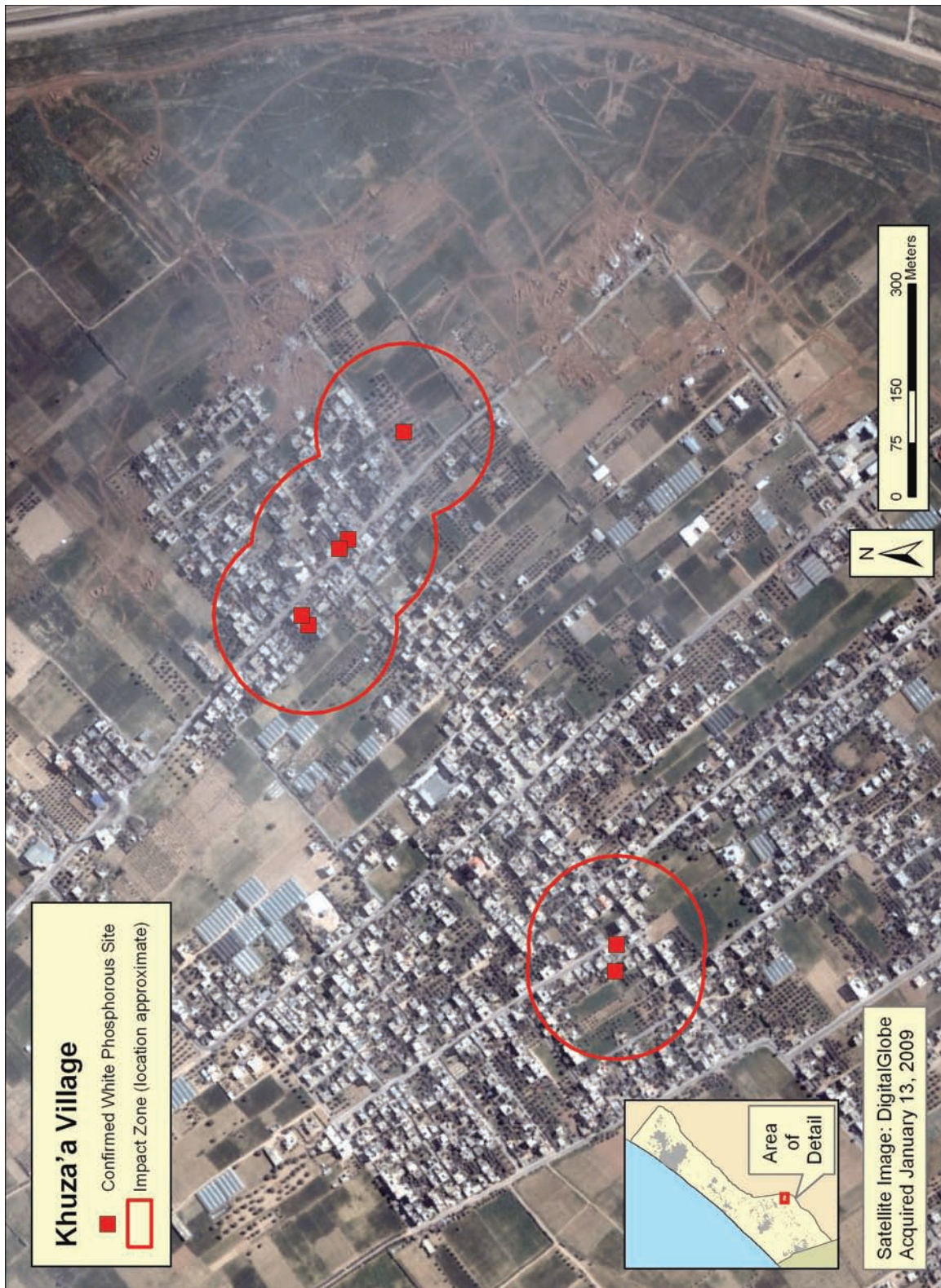
¹¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם דובר תקשורת בינלאומית במשטרת ישראל, מיקי רוזנפלד, שדרות, 15 בינואר 2009.

© 2009 ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינזי

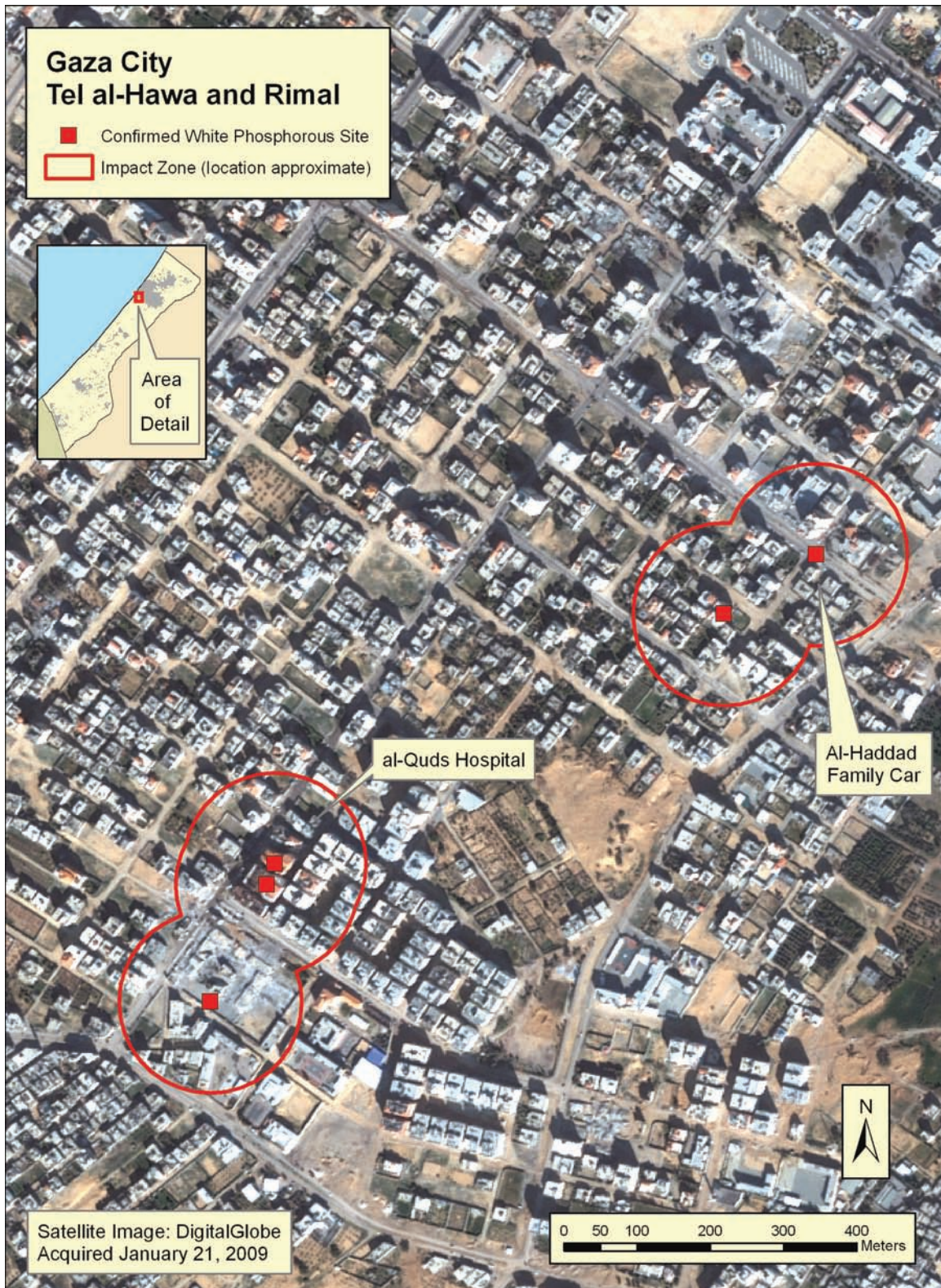
ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוזי © 2009

ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוזי © 2009

© 2009 ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוני

© 2009 ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוזי

© 2009 ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוזי

© 2009 ארגון Human Rights Watch/מתיו מקינוזי

זרחן לבן מתוצרת Pine Bluff על משטחי שינוע, עיתון הטיימס הלונדוני. חייל ישראלי מחבר מרעומים לפגזי זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ מסוג M825A1 מתוצרת ארה"ב טרם שיגורם אל תוך רצועת עזה, ינואר 2009. © Getty Images 2009

שני אחים, בני ארבע וחמש, נהרגו ו-14 אחרים נפצעו כשפגזי זרחן לבן התפוצצו מעל בית ספר של האו"ם בבית לאהיה ב-17 בינואר 2009. © Getty Images 2009

ארטילריית זרחן לבן מתפוצצת מעל עזה בזמן מבצע עופרת יצוקה. כל פגז מכיל 116 פיסות לבד שיכולות להתפרס על שטח שקוטרו עד 250 מטרים. © Getty Images 2009

אתר שבו ריכוז צוותים פלשתיניים לפינוי מוקשים תחמושת שלא התפוצצה. בקדמת התמונה נראים פגזים ומיכלים של זרחן לבן שלא התפוצצו. ©
2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

פגז ארטילריה המכיל זרחן לבן ועליו פסים בצבע ירוק בהיר שאופייני לסימון פגזים אלה. פגז זה יוצר בידי Thiokol Aerospace בארה"ב באפריל 1989. הכיתוב המוטבע על הפגז - M825E1 - הוא הסימן בו משתמש הצבא האמריקני לפגז זרחן לבן המכיל 5.78 ק"ג של זרחן לבן, שבווער בחום של 1,500 מעלות פרנהייט כאשר הוא נחשף לחמצן. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

שבב בוער של זרחן לבן בכפר ח'וזאעה, עשרה ימים לאחר שנחת בעיירה. השבבים שפוזרו בהתפוצצות מכילים בדרך-כלל מספיק זרחן לבן לאחר שנשרפו, כדי להתלקח מחדש כאשר בועטים בהם. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

ב-15 בינואר, פגעו לפחות שלושה פגזי זרחן לבן במתחם המרכזי של סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם (אונר"א) בשכונת רימאל שבמרכז העיר עזה. הפגזים פצעו שלושה בני אדם והציתו שריפות שכללו ארבעה בניינים מבפנים והשמידו ציוד רפואי בשווי של למעלה מ-3.7 מליון דולרים אמריקאים. באדיבות ארכיון אונר"א

פגז זרחן לבן שנמצא במפקדת אונר"א בעיר עזה, שהותקפה ב-15 בינואר 2009. © 2009 ביל ואן אספלד/ארגון Human Rights Watch

דוגמיות של זרחן לבן שנאספו בבית החולים נאסר בח'אן-יונס. © 2009 פרד אברהמס/ארגון Human Rights Watch

אחמד אבו חלימה כורע ליד החור שנפער בגג ביתו מפגיעת פגז זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ ב-4 בינואר 2009. אביו, שלושה מאחיו ואחותו נהרגו בשריפה שהצית הזרחן. © 2009 מארק גרלסקי/ארגון Human Rights Watch

שיירי פגז זרחן לבן מסוג **M825E1** שנמצאו בבית משפחת אבו חלימה בכפר סאיאפא שברצועת עזה. הכתמים שהותיר הזרחן הלבן בבית ניכרו בקירות החרוכים. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

בתוך בית משפחת אבו חלימה, בו האש שהצית הזרחן הלבן היתה כה חמה עד שהמיסה את שקעי החשמל. חמישה אזרחים נהרגו בשריפה, כולל ארבעה ילדים ואביהם. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

שרידים של מיכל זרחן לבן שלא התכלה עד תום ליד בית משפחת אבו חלימה בכפר סאיאפא. חוקרי ארגון Human Rights Watch מצאו שלושה מיכלים כאלה באותו קטע רחוב. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

פגז זרחן לבן שנמצא בעטאטרה. © 2009 פרד אברהמס/ארגון Human Rights Watch

חדר המשחקים החרוך בתוך בית החולים אל-קודס. החדר, ששכן בקומה החמישית, נהרס במהלך התקפת זרחון לבן ב-15 בינואר 2009. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

שריפה שהצית זרחון לבן כילתה את תוכו של בניין המנהלה של בית-החולים אל-קודס. שני פגזי זרחון לבן פגעו בבית החולים ב-15 בינואר 2009, והייבו לפנות את כל החולים ואנשי הצוות. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

פגז זרחן לבן שפגע בבית החלים אל-קודס ב-15 בינואר
2009 לדברי צוות המקום.
© 2009 פרד אברהמס/ארגון Human Rights Watch

המכונית בה נסעו בני משפחת אל-חדאד ב-10 בינואר 2009 כאשר נפגעה מזרחן לבן. מיכל הדלק התפוצץ והרג ארבעה מבני המשפחה ופצע באורח
קשה בן משפחה נוסף. המכונית הועברה מן הצומת בו נפגעה למגרש ריק, שם צולמה ב-28 בינואר. © 2009 מארק גרלסקי/ארגון Human Rights
Watch

איה א-נג'אר, בת 7, בכפר ח'וזאעה, שבו פגז זרחן גרם לשבר בורועה ולכוויות. אמה, חנאן א-נג'אר, בת 47, נהרגה בהתקפה בליל ה-10 בינואר 2009. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

המקום בו נהרגה חנאן א-נג'אר מפגיעת רסיסיו של פגז זרחון לבן. על גג הבית היו מפוזרים שיירים של שבבי הזרחון הלבן ובתוכו נמצאו פיסות מהפגז שהרג אותה. © 2009 מארק גרלסקו/ארגון Human Rights Watch

iv. התקפות זרחן לבן על אזורים מיושבים

ארגון Human Rights Watch חקר שישה מקרים ברצועת עזה בהם צה"ל השתמש בתחמושת זרחן לבן באזורים מיושבים. שניים מהמקרים היו בכפרים הסמוכים לקו הפסקת האש של הרצועה עם ישראל: בסאיאפא שבצפון ובח'וזאעה שבדרום. ככל שצה"ל הסלים את המערכה הקרקעית שלו, הוא שיגר פגזי זרחן לבן לתוך אזורים עירוניים יותר המיושבים בצפיפות רבה יותר, כולל השכונות רימאל ותל אל-הווא בעיר עזה, כמו גם מרכז בית לאהיה.

התקפות על אזורים עירוניים

שכונת תל אל-הווא, העיר עזה

שכונת תל אל-הווא שבדרום מזרח העיר עזה היא אזור מגורים אמיד יחסית שבו רחובות רחבי ידיים ובנייני דירות מרובי קומות בהם גרים בעיקר בעלי מקצועות ובני משפחותיהם – מה שכונה על-ידי אחד התושבים "מעוז חילוני". התקפות אוויריות של צה"ל פגעו מראשית המבצע באתרים נבחרים באזור, כגון מבנה המנהלה של משרד הפנים ומתקן המשמש את מחלקת המכס של משרד האוצר. הלחימה הקרקעית נפתחה כאשר כוחות צה"ל החלו להיכנס לשכונה מדרום, לפרקי זמן מוגבלים בסביבות ה-11 בינואר. על-פי דיווחים התמודדו הכוחות עם ירי כבד ממרגמות ונשק קל מצד ארגונים פלסטינים חמושים.¹²

הלחימה התעצמה סביב חצות בלילה שבין ה-14-15 בינואר, כאשר כוחות רגליים ושריון ישראליים התקדמו לתוך תל אל-הווא. במתקפה זו הגיעו הכוחות הישראליים קרוב יותר למרכז העיר עזה מכל מתקפה אחרת עד היום. לדברי תושבים ועל-פי דיווחים בתקשורת, לאחר התנגשויות נוספות עם חמאס תפסו הכוחות הישראליים עמדות בחלקים שונים של השכונה, כשהטנקים מוצבים ברח' התעשייה. בסביבות השעה 07:00 בבוקר של ה-15 בינואר, החל צה"ל לשיגר פגזים עם חומר נפץ בעל נפיצות גבוהה וזרחן לבן באזור. לדברי שלושה מתושבי האזור, שרואיינו בנפרד, ההפגזה נמשכה כשלוש שעות, ובמהלכה נהרגו ארבעה תושבים מפגיעת זרחן לבן. כל ההרוגים היו בני משפחה אחת, שנסעו במכונית. ההפגזה התחדשה השכם בבוקר למחרת, בסביבות השעה 01:15, ונמשכה לפחות עד השעה 10:00 בלילה באותו יום.

ארגון Human Rights Watch ביקר באזור ב-22 בינואר על-מנת לבחון היכן נעשה שימוש בזרחן לבן. חוקר הארגון ראה חור בגג של בניין דירות, במקום שבו פגע פגז וחדר לבניין. על גג זה, ובשטח פתוח מעבר לכביש, נמצאו שמונה פיסות לבד ספוג בזרחן, שתושבים כיסו בחול על-מנת למנוע את בערתן. כאשר הוסר הכיסוי ולאחר בעיטה בחומר, הוא התלקח מחדש ושחרר עשן צורב. לבקשת החוקר הראו לו תושבים שני פגזי ארטילריה שכבר התפוצצו ושהכילו זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ ובצבע ירוק בהיר בתוך דירתו של פתחי

¹² Adel ; Agence France-Presse, "Israel Says Gaza War Nearing End as Fighting Rages", Sakher Abu El Oun 11 בינואר 2009 ; Richard ; Agence France-Presse, "Gaza City Pounded by Air Strikes, Tank Fire: Witness", Zaanoun 12 בינואר 2009, וכן Los Angeles Times, "Israeli Offensive Presses into Gaza City", Boudreaux and Rushdi abu Alouf 12 בינואר 2009.

סבאח, עיתונאי בן 46 העובד בעיתון אל-חיאת. שני הפגזים מקורם באותה אצווה, שיוצרה בשנת 1989 בידי Thiokol Aerospace במפעל התחמושת הצבאית בלואיזיאנה. פגז שלישי שעליו אותם סימנים אותר במגרש פתוח במרחק של גוש בניינים אחד, שם נמצאו גם מכל בצבע ירוק בהיר שמקורו בפגז זרחן לבן, כשעליו כיתוב באדום "WP CANISTER" ("מכל זרחן לבן"), ועשרות פיסות לבד.

תושבי השכונה סיפרו לארגון Human Rights Watch מה התרחש כאשר הפגזים התפוצצו ב-15 בינואר. לדברי פתחי סבאח, הוא ומשפחתו התעוררו בבהלה בסביבות השעה 07:00 בבוקר מסדרת פיצוצים, בעת שישנו בדירה שבקומה השנייה של הבניין. לדברי סבאח, שלוש שעות לאחר-מכן, התפוצץ פגז מעל הבניין שלהם, ובעקבותיו באו אש ועשן.

התעוררתי בשעה 07:00 בבוקר מרעש של הפצצה כבדה באזור. הפגזים נפלו מסביב כל דקה. הסתכלתי החוצה וראיתי עשן לבן ולהבות מכסים את דרכי העפר עד למרחק של 200 מטרים בערך. כשראינו שזו הפגזה כבדה ביקשנו מהדיירים בבניין לרדת למטה, נשים למרתף וגברים לקומה השנייה. בערך בשעה 10:00 בבוקר פגז פגע בבניין הזה. אחרי עשר דקות בעלי הדירות בקומות העליונות עלו למעלה לבדוק. שני בעלי דירות בצד הדרומי אמרו שפגזים פגעו בדירות שלהם. אחרי שעה הרחחנו משהו. יותר מאוחר עלינו למעלה וגילינו שריפה בחדר שינה בקומה החמישית. הזעקנו את הכבאים ואת הצלב האדום. הם אמרו שהצבא לא מרשה להם להיכנס.¹³

לדברי סבאח בשלב זה הגיעו לבניין שכנים לבקש עזרה: משפחה הייתה לכודה במכונית שהתלקחה בהפגזה האחרונה. תושב אחר בשכונה שרואיין בנפרד, מוחמד א-שריף בן ה-55, בעל מפעל לצבע, אמר לארגון Human Rights Watch כי ידע על המכונית הבווערת:

הבת שלי אמרה לי שיש מכונית בווערת עם אנשים בתוכה. הסתכלתי החוצה וראיתי איש צעיר שאיבד את השליטה בעצמו כשניסה להידחף לתוך המכונית הבווערת. כשהגעתי למכונית הוא כבר נפל ועלה באש. ההפגזה נמשכה ואני גררתי אותו לסמטה וניסיתי לדבר איתו, אבל הוא לא היה מסוגל לדבר. אחת העיניים שלו נשרפה והוא היה פצוע בצורה נוראית.¹⁴

לדברי א-שריף, הוא והאיש היו לכודים בסמטה למשך 90 דקות כיוון שההפגזה נמשכה, ומשום שהם חששו מצלפים ישראלים באזור. לאחר שההפגזה שככה, הוא ושני צעירים נשאו את הפצוע למכונית של שכן ואז הסיעו אותו לבית החולים א-שיפאא. בשעה 14:30 חזר א-שריף אל המכונית וגילה כי חלק ממנה נמס וכי מכל הדלק התפוצץ.

¹³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם פתחי סבאח, העיר עזה, 26 בינואר 2009.

¹⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד א-שריף, העיר עזה, 27 בינואר 2009.

בערך באותו זמן הגיע גם פתחי סבאח אל המכונית, שם פגש שכן ואמבולנס שהגיע להעביר את הגופות לקבורה. לדברי סבאח נותרו בשרידיה העשנים של המכונית רק עצמותיהם של ארבעה נוסעים. שריף אמר כי פיסת גולגולת וכמה שיניים נמצאו בסמוך לכלי-הרכב.

ההרוגים היו:

עודאאי אל-חדאד, בן 55, מנהל סניף בבנק פלשתיני
איחסאן, בת 44 (אשתו של עודאאי)
האח, בן 24, סטודנט לחשבונאות באוניברסיטה האיסלאמית (בנם של עודאאי ואיחסאן)
אלאא, בת 14, תלמידת בית ספר (בתם של עודאאי ואיחסאן)

הפצוע שניסה לפלס לעצמו דרך בחזרה לתוך המכונית הבוטת היה בן נוסף של עודאאי ואיחסאן, מוחמד אל-חדאד, בן 25. ארגון Human Rights Watch שוחח עם אל-חדאד ביחידת הכוויות בבית החולים א-שיפאא ב-27 בינואר, והוא אישר את העובדות כפי שהוצגו בידי סבאח וא-שריף.

לדברי מוחמד אל-חדאד, צה"ל החל להפגז את תל אל-הווא בשעה 07:00 בבוקר של ה-15 בינואר. הוא ובני משפחתו חיכו בביתם ברחוב האוניברסיטה האיסלאמית עד השעה 11:00 בבוקר, אז הכריזה ישראל על תחילתה של הפסקת אש חד-צדדית וזמנית. בשלב זה, הם נכנסו למכונית הפולקס-וואגן גולף האפורה שלהם. הוא הסביר מה קרה לאחר-מכן:

נסענו בערך 100 מטרים עד הצומת בקצה הרחוב שלנו, ואז נפגענו. מהעוצמה של הפיצוץ עפתי מהמכונית. איבדתי את ההכרה, אבל אז חזרתי למכונית, וזה הרגע שבו מר א-שריף אמר שהוא מצא אותי. אחרי זה התעוררתי בבית החולים.¹⁵

בנוסף לכך שאיבד את עינו השמאלית, סבל אל-חדאד מכוויות מדרגה שלישית ברגליו, בידיו ובמצחו, ומלסת שבורה. הניצול היחיד מלבדו ממשפחתו הקרובה, אחיו הצעיר סלאם, בן 18, יצא מבית המשפחה בשעה 10:00 בבוקר, לפני שהתחילה הפסקת האש.

ד"ר נאפז אבו שעבאן, ראש מחלקת הכוויות והניתוחים הפלסטיים בבית החולים א-שיפאא, טיפל במוחמד אל-חדאד עם הגיעו לבית החולים. לדברי ד"ר אבו שעבאן הוא לא טיפל בפצעים מזרחן לבן לפני "מבצע עופרת יצוקה" ובית החולים לא סיווג פציעות ככאלה שנגרמו על-ידי זרחן לבן בשל היעדר כלים אבחוניים לביצוע הערכה כזאת. עם זאת, ד"ר אבו שעבאן אמר לארגון Human Rights Watch כי נראה שפצעיו של מוחמד עולים בקנה אחד עם פצעים הנגרמים על-ידי זרחן לבן. לדבריו "אנחנו חושבים שזה מזרחן לבן בגלל שהכוויות עמוקות מאוד. כבר הסרנו רקמות שרופות ועכשיו הפצעים שלו מחמירים. כשראינו אותו בפעם

¹⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד אל-חדאד, 27 בינואר 2009.

הראשונה הפצעים היו יותר שטחיים ממה שהם עכשיו. אנחנו צריכים לנתח שוב מחר כדי להסיר עוד רקמות".¹⁶

ב-28 בינואר בחן ארגון Human Rights Watch את שרידי מכוניתה של משפחת אל-חדאד, שנותרה ברחוב שבו נפגעה. מבנה המתכת של המכונית וחלקה הפנימי נשרפו לחלוטין, הצמיגים נמסו והמתכת שסביבם עוותה. בחלקה האחורי של המכונית נפער פתח, ככל הנראה מעוצמת התפוצצותו של מכל הדלק.

צה"ל המשיך להפגیز את שכונת תל אל-הווא בזרחן לכן למחרת, ה-16 בינואר, בשעה מוקדמת בבוקר, אך לא ידוע על נפגעים מקרב האזרחים.

העיתונאי פתחי סבאח סיפר כי בשעה 01:15 לפנות בוקר הוא ראה כיצד "חתיכות של משהו פגעו בחלון המטבח, שרפו את הזכוכית וחדרו דרכה, והציתו שרפות". "שפכנו עליהם מים אבל הן לא הפסיקו לבעור אז דחפנו אותן החוצה דרך החלון". סבאח אמר כי עשן לבן היתמר פנימה, התפשט בדירה וגרם לבני המשפחה להיחנק: "לא ידענו מה לעשות. פחדנו שהאזור תחת התקפה אז מצאנו מקלט באמצע של הבניין, ליד המעליות, כי חשבנו שזה המקום הבטוח ביותר בגלל שזה רחוק מהחלונות". אחד-עשר מבני המשפחה עמדו כשהם נחנקים מהעשן שזרם פנימה דרך גרם המדרגות המרכזי המתפתל סביב המעלית. לדברי סבאח "פחדנו לצאת מהבניין אפילו שלא הייתה שום לחימה אז התקשרתי לצלב האדום הבינלאומי במכשיר הקשר שלי, אבל הם לא יכלו לבוא בגלל שצה"ל לא נתן לאמבולנסים להיכנס". סבאח אמר כי האש בערה למשך מספר דקות ואז שככה. לדבריו "כשיצאתי לגג הוא היה מכוסה בגחלים לוהטות, וככה גם הרחובות".

בית החולים אל-קודס, שכונת תל אל-הווא, העיר עזה

בהפגזת שכונת תל אל-הווא ב-15 בינואר נפגע גם מתחם בית החולים אל-קודס, המנוהל על-ידי ארגון הסהר האדום הפלשתיני. בבית החולים טופלו בעת האירוע כ-50 חולים, וחסו בו כ-500 תושבים מקומיים שחיפשו מקלט מהלחימה.

אש שהתלקחה כתוצאה מפיצוץ אווירי של תחמושת זרחן לבן כלתה את קרבי בניין המנהלה ואת קרביהן של שתי הקומות העליונות בבניין המרכזי של בית החולים. בית החולים מסומן בבירור ולא נראה כי התנהלה לחימה בקרבתו המיידית בעת האירוע, אף שצה"ל נכח בתל אל-הווא.

צה"ל הפגז את האזור במשך כל שעות הבוקר של ה-15 בינואר ובשעה 09:00 בבוקר החל לעלות עשן מבניין המנהלה של בית החולים. מוחמד אבו מוסביח, בן 28, מנהל שירותי החירום של בית החולים אמר לארגון Human Rights Watch:

¹⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ד"ר נאפז אבו שעבאן, בית החולים א-שיפאא, 29 בינואר 2009.

ראיתי חתיכות של רסיסים בוערים נופלות. חתיכות בוערות נפלו במרחק של מטר וחצי מתחנת החמצן; הרבה חלקיקים נפלו סביב המתחם. עוד חלקיקים בוערים נפלו ליד הגנרטור, שם אנחנו מחזיקים 20,000 ליטר של דלק. השתמשנו במים ובחול כדי לכבות את השריפות. פחדנו שאם האש תתפשט לחמצן ולדלק זה יגרום להתפוצצות.¹⁷

הסגל הרפואי החל להיאבק באש בבניין המנהלה יחד עם חברים בצוות רפואת החירום של בית החולים, כשהם מעבירים בשרשרת דליי מים וחול מיד ליד. אנשי הצוות גילו כי שימוש במטפים לכיבוי אש רק החמיר את הדליקה, ולפיכך ניסו ליצור רצועה פנויה מחומר בערה בכך שחצו לשניים מעבר בקומה השנייה שחיבר את בניין המנהלה לבית החולים. זמן קצר לאחר-מכן, פגע פגז זרחן לבן נוסף בבית החולים עצמו והגג עלה בלהבות. צוות בית החולים נטש את בניין המנהלה והתמקד בבניין בית החולים. מספר פגזי טנק פגעו גם הם בבית החולים, כולל אחד שפגע בסביבות השעה 09:30 בבוקר בבית המרקחת שבקומה השנייה. אולם עיקר דאגתו של הצוות נסבה סביב השריפה. שעתיים מאוחר יותר, הגיע שירות הכבאות האזרחי והחל להיאבק באש שהתפשטה מגג בית החולים לקומות שמתחת.

לדברי אבו מוסביח, "ברגע שהכבאים השתלטו על האש באזור אחד ועברו לאזור אחר הרוח גרמה להתלקחות מחדש של האש והם היו חייבים למהר בחזרה למקומות שבהם הם כבר סיימו". הוא הוסיף כי האש כילתה שני אמבולנסים ומחסן ציוד רפואי ששכן במרחק של כ-200 מטרים מהבניין המרכזי של בית החולים.¹⁸

בשל השריפה בבניין בית החולים החליטו הרופאים לפנותו. לדברי אבו מוסביח וד"ר ג'מאל א-ספאדי, כירורג אורטופדי, בן 36, התקשר בית החולים לצלב האדום הבינלאומי על-מנת שיתאם פינוי ראשוני של כ-500 תושבי השכונה שמצאו בבית החולים מקלט מהלחימה.¹⁹ צוות בית החולים סבר כי ניתן יהיה לפנות קבוצה זו במהירות רבה יותר מאשר את כ-50 החולים שהיו מאושפזים בבית החולים, ויידרש זמן על-מנת להכין את הפצועים. בסביבות השעה 15:00 הגיעו שני כלי-רכב של הצלב האדום הבינלאומי על-מנת לנסוע בראש שיירה של אזרחים שעברו לבית-ספר סמוך של אונר"א. הצלב האדום הבינלאומי אמר לבית החולים שלא ניתן יהיה לתאם עם צה"ל מעבר נוסף עד למחרת.

ד"ר א-ספאדי אמר לארגון Human Rights Watch כי באותה עת טופלו בבית החולים 40 מבוגרים, שבעה ילודים באינקובטורים וארבעה חולים בטיפול נמרץ. בעת שהתושבים המקומיים פונו מבית החולים, צוות בית החולים העביר כ-30 חולים לחדרי הניתוח של בית החולים, אשר היו, כך סברו, בטוחים יותר.

¹⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד אבו מוסביח, העיר עזה, 27 בינואר 2009.

¹⁸ לדברי ארגון הסהר האדום הפלשתיני, 16 מהאמבולנסים שלו ניזוקו ושלושה נהרסו במהלך המבצע הצבאי ברצועה. נסיבותיו של כל מקרה אינן ידועות. ארגון הסהר האדום הפלשתיני, פירוט החדשות, תאריך לא ידוע.

¹⁹ http://www.palestinercs.org/news_details.aspx?nid=158, כניסה לאתר ב-6 במרץ 2009.

¹⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ד"ר ג'מאל א-ספאדי, העיר עזה, 27 בינואר 2009.

לדברי אבו מוסביח וד"ר א-ספאדי, בין השעות 20:00 ו-20:30 התפוצץ פגז נוסף, על-פי הסברה פגז זרחן לבן, בסמוך לבית החולים, וגרם לחלקיקים בוערים נוספים לנחות על הגג. כיוון שהאש שבה והתלקחה, החליטו ד"ר ח'אלד ג'ודה, מנהל בית החולים, וד"ר בשאר מוראד, מנהל שירותי החירום, כי יש לפנות את כולם מבית החולים.

אחד המפונים מבית החולים היה טארק אל-בראדאעי, בן 24, סטודנט לטכנולוגיית מידע באוניברסיטה האיסלאמית, שסיפר כי טופל בבית החולים בשל שברים מרובים ופצעי רסיסים שנגרמו לו כתוצאה מהתקפה אווירית על ביתו אל-הווא ב-4 בינואר. בהתקפה זו נהרג לדבריו אחיו עומר בן ה-12. אל-בראדאעי אמר כי במהלך פינוי בית החולים אל-קודס הוא שכב על אלונקה באמבולנס. הוא תיאר את הנסיעה לבית החולים א-שיפאא:

נכנסתי לאמבולנס עם ילדה בת שמונה שדיממה מהראש. הסתכלתי דרך החלון וראיתי קבוצה של פצועים הולכת ברחוב; היו כל-כך הרבה. לא יכולתי לזהות את הרחובות של עזה. ראיתי אותו בוער, אבל לא האמנתי שזה יכול להיות בניין בית החולים.²⁰

לדברי ד"ר א-ספאדי, הילדה מתה מפציעה לאחר שהועברה לבית החולים א-שיפאא.

ארגון Human Rights Watch בחן את הנזק שנגרם לבית החולים אל-קודס ומצא ראיות העולות בקנה אחד עם דיווחים שנמסרו על התקפות זרחן לבן. האש כילתה את קרביהן של שתי הקומות העליונות בבניין המרכזי של בית החולים, וקומה נוספת ניזוקה קשה. תקורותיהם וקירותיהם של חדרי חולים נוספים בקומה הרביעית, שלא היו מאוכלסים בעת ההתקפה, היו מפוחמים. חדר המשחקים לילדים בקומה החמישית נהרס לגמרי, וקורות עץ שרופות היו מפוזרות על מתקן הטיפוס ועל הקרוסלה. חדר הכושר בקומה השישית נשרף גם הוא ונותר פתוח לשמים בעת שארגון Human Rights Watch בחן את האתר.

במרחק של כ-100 מטרים במורד הרחוב לכיוון דרום עומד בניין המנהלה בן ששת הקומות של בית החולים. בין בניין המנהלה לבניין המרכזי מפריד מבנה נמוך. כל תכולת בניין המנהלה נשרפה, ונותרו רק קירותיו. מבחוץ היו החלונות מוכתמים בכתמי עשן שחור שהתארכו כלפי מעלה.

ארגון Human Rights Watch בחן שני תרמילי פגז זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ ובצבע ירוק בהיר במשרד מנהל בית החולים. גורמים רשמיים בבית החולים אמרו כי אחד הפגזים פונה מהקומה העליונה בבניין המרכזי של בית החולים והשני נפל בצמוד לבית החולים. חלקם העליון של הפגזים נהדף בפיצוץ, ואיתו אבד גם הכיתוב, אולם הפגזים היו בבירור מאותו סוג כמו פגזי הזרחן הלבן האחרים שמצא ארגון Human Rights Watch ברחבי עזה, שהתאפיינו בצבע ירוק בהיר.

²⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם טארק אל-בראדאעי, העיר עזה, 27 בינואר 2009.

מתחם מפקדת אונר"א, העיר עזה

מתחם אונר"א משתרע על-פני כארבעים דונם בשולי השכונה המבוססת ביותר בעיר עזה, שכונת רימאל, ומוקף בחומות בטון בגובה של שלושה מטרים לפחות. במתחם שוכנת המפקדה האחראית לכל פעולות אונר"א ברחבי המזרח התיכון ומשרד השטח שלה לפעולות ברצועה, כולל מתקנים לוגיסטיים כגון מחסנים ומוסכים.

בסביבות השעה 07:30 בבוקר של ה-15 בינואר, החלו פגזי ארטילריה לנחות בסמוך למתחם, על-אף פניות טלפוניות לקצינים בצה"ל מצד אנשי צוות של אונר"א, שביקשו מצה"ל להפסיק את הירי לכיוונם. בסביבות השעה 10:00 בבוקר נחתו בתוך המתחם שישה פגזים, שלפחות שלושה מהם הכילו זרחן לבן. כמו כן נחתו במתחם רסיסים ממטח ארטילרי אחד לפחות שהכיל חומר נפץ בעל נפיצות גבוהה. שלושה אנשים נפצעו והזרחן הלבן גרם לשריפות נרחבות. באותה עת חסו במתחם כ-700 אזרחים.²¹

על-פי הצהרה של סוכנות אונר"א, "פגזי זרחן לבן – חומר דליק ביותר – העלו באש את הסדנה [של כלי הרכב] ושני מחסנים ענקיים שהכילו אספקה הומניטארית של מזון וציוד רפואי".²² שקי הקמח הדחוסים המשיכו לבעור במשך 12 יום, עד ל-27 בינואר.

ארגון Human Rights Watch ביקר במתחם אונר"א ב-28 בינואר וראה ארבעה מבנים – שני מחסנים גדולים, חניון לכלי-רכב וסדנה – שהושמדו בשריפה. אנשי צוות של אונר"א אמרו כי בניית המחסנים מחדש וציודם באספקה יעלו 10 מיליון דולר ארה"ב, כולל 3.7 מיליון דולר ארה"ב לאספקה רפואית שהאש כילתה.²³ האש השמידה גם שמיכות, מזרנים, ערכות היגיינה, ערכות כלי רחצה, בשר משומר ושקים של קמח חיטה. שלושה כלי-רכב נשרפו לחלוטין ו-15 ניזוקו.

לדברי אונר"א, נפצעו בהתקפה עובדי אונר"א אחד ושני אזרחים שמצאו במתחם מחסה.²⁴

לדברי ישראל, צה"ל פתח באש על מפקדת אונר"א רק לאחר שחמאס תקף את חייליו מתוך המתחם. ראש הממשלה אהוד אולמרט אמר למזכ"ל האו"ם באן-קי-מון שביקר בישראל בעת ההתקפה "אנחנו לא רוצים שתקריות כאלה יקרו ואני מצטער על זה מאוד אבל אני לא יודע אם אתה יודע, אבל חמאס ירה מתוך האתר של אונר"א... זו תקרית עצובה ואני מתנצל עליה".²⁵

²¹ "Attacks against the UN in Gaza Must be Investigated", הצהרה של אונר"א, 24 לינואר 2009, http://www.un.org/unrwa/refugees/stories/2009/attacks_un_in_gaza_jan09.html, כניסה לאתר ב-24 לינואר 2009.

²² שם.

²³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סקוט אנדרסון, מפקדת אונר"א, העיר עזה, 28 בינואר 2009.

²⁴ "Secretary-General Outraged at Shelling of UN Building in Gaza", הצהרות של מזכ"ל האו"ם, 15 בינואר 2009, http://www.un.org/unrwa/news/statements/SecGen/2009/headquarters_15jan09.html, כניסה לאתר ב-6 במרץ 2009.

²⁵ ברק רביד, "Olmert to Ban: Gunmen Fired at IDF Troops from UN Gaza Compound", אתר האינטרנט של עיתון הארץ באנגלית, 15 בינואר 2009, <http://www.haaretz.com/hasen/spages/1055761.html>, כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2009.

מנהל אונר"א ברצועת עזה ג'ון גינג הכחיש בתוקף כי לוחמים פלסטינים כלשהם נכנסו למתחם, לא כל שכן ירו ממנו על חיילי צה"ל.²⁶ גורמים רשמיים באו"ם אמרו כי ניהלו עשרות שיחות טלפוניות, בהולות יותר ויותר, עם קציני צה"ל, כשהפגזים הלכו והתקרבו, וביקשו מהם להפסיק, וכי צה"ל לא הזהיר את אונר"א על פעילות חמאס בסמוך למתחם או בתוכו. לדברי גינג, "הם צריכים לומר לנו אם יש חמושים שפועלים במתחם שלנו או באזור שלנו". "העובדה שהם לא אמרו, אנו רואים בה אינדיקציה לעובדה שלא היו".²⁷ מוחמד אבו שמלא, בן 46, הגיע לעבודתו כמאבטח באונר"א בשעה 07:30 באותו בוקר. הוא אמר לארגון Human Rights Watch כי שמע התפוצצויות מארטילריה החל בזמן קצר לאחר שהגיע ועד השעה 09:00 בבוקר:

בהתחלה לא ידעתי איפה הפגזים נופלים אבל הקירות רעדו. אחרי 30 דקות בערך עברנו [לבניין אחר] בגלל שחשבנו ששם יהיה יותר בטוח. ואז חבר מהעבודה אמר לנו שיש אש בתוך המתחם שמאיימת על מכלי הדלק. יצאנו החוצה לעזור. הריח היה נורא, כמו זבל. הייתה שריפה בזבל. התחלנו להזיז את המכוניות שלא בערו. בכל מקום היו עננים של עשן שחור. ראיתי על הארץ פגז אחד שלא התפוצץ. באותו לילה לא ישנתי בכלל; המשכתי להתרוצץ ולהילחם באש. השריפות עדיין בערו וכבו לסירוגין כשיצאתי מהמתחם למחרת בשעה 09:00 בבוקר.²⁸

קצין מנהלת השטח של אונר"א בעזה, סקוט אנדרסון, אמר לארגון Human Rights Watch כי היה במתחם כשההפגזה החלה:

"אני לא יודע מתי בדיוק הפגז הראשון פגע בנו, אבל הפגזים התקרבו כבר בשעה 08:00 בבוקר, והתקשרתי למפקדת התיאום של צה"ל בארז כדי לנסות לגרום להם להפסיק את זה. הדפוס של ההפגזה היה שהיא התחילה מעל מכללת ההכשרה של עזה, בחלק המערבי של מתחם אונר"א, ואז הפגזים עברו למערב והתקדמו על-פני כל המתחם. הם פגעו במתחם עצמו במשך שעה בערך".²⁹

אנדרסון, קצין בדימוס בצבא ארה"ב, העריך כי צה"ל "הוליק" את הירי הארטילרי על-פני האזור – כשהוא יורה פגזים לאורך קשת במרווחים קבועים. הוא הראה לחוקרי ארגון Human Rights Watch שלושה

²⁶ "Israeli Shells Hit UN Headquarters in Gaza Strip; Airstrike Kills top Hamas, Ibrahim Barzak and Christopher Torchia", Associated Press, Figure, 15 בינואר 2009.

²⁷ "New York Times", "Israel Shells U.N. Site in Gaza, Drawing Fresh Condemnation", Isabel Kershner and Taghreed el-Khodary, 16 בינואר 2009.

²⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד אבו שמלה, מפקדת אונר"א, העיר עזה, 28 בינואר 2009.

²⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סקוט אנדרסון. ב-27 בדצמבר, יומה הראשון של המתקפה האווירית הישראלית, פגע טיל אוויר-קרקע ישראלי בקבוצה של סטודנטים שיצאה ממכללת ההכשרה של עזה, הרג שמונה מהם ופצע 19. ראו: "ישראל/חמאס: אסור לכוון התקפות על אזרחים", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 30 בדצמבר 2008, <http://www.hrw.org/en/news/2008/12/31>.

תרמילים של פגזי ארטילריה שכבר התפוצצו, כולם בצבע ירוק בהיר המצביע על-כך שהכילו זרחן לבן, שלדבריו נחתו בתחום המתחם, וכן שישה חורי פגיעה בתוך המתחם, ככל-הנראה במקומות שבהם נחתו פגזים שהתפוצצו.³⁰ ארגון Human Rights Watch תיעד ארבע ממש הפגיעות: אחת דרך גג של מחסן; אחת דרך קיר מתכת וגדר; אחת בפתח פיר של ביוב במגרש החנייה; ואחת בפינת מגרש החנייה.

לדברי אנדרסון, הפגז שפגע בפתח פיר הביוב שבמגרש החנייה לא התפוצץ, והמכל נותר כשבתוכו זרחן לבן. לדבריו צוות פינוי מוקשים של האו"ם סילק את הפגז מאוחר יותר מהמקום.

ארגון Human Rights Watch ראה גם תמונות של פגזי הארטילריה הריקים שהתפוצצו ושל תחמושת שלא התפוצצה שנמצאה על-פי דיווחי האו"ם במתחם אונר"א לאחר שנפגע. הפגזים בצבע ירוק בהיר ובקוטר 155 מ"מ סומנו כראוי כמכילים זרחן לבן. על-פי התמונות, נחתו בתוך המתחם גם שבבים של זרחן לבן, וכן רסיסים מפגז ארטילרי אחד לפחות שהכיל חומר נפץ בעל נפיצות גבוהה. אנדרסון אינו מטיל כל ספק בכך שזרחן לבן פגע במתחם. לדבריו "זה נראה כמו זרחן, הריח כמו זרחן, ובער כמו זרחן".

לדברי אנדרסון, החשש העיקרי מיד לאחר ההתקפה היה שהאש תפשוט למאגר הדיזל³¹ המכיל 10,000 ליטר ולשש מכליות הדלק, ששתיים מהן היו מלאות באותה עת.

שתיים ממכליות הדלק חנו ממש ליד הקיר של אחד המחסנים שעלו באש. ראיתי חלקיק בוער נוחת מתחת לאחת המשאיות ואני ואחד מחברי לעבודה רצנו לשם עם מטפים, במחשבה שנוכל לכבות אותו, אבל לא יכולנו. אז היינו צריכים לדחוף אותו ממתחת למכלית עם מקלות. חשבנו שאם המשאית תתפוצץ נמות ממילא. ואז היה עוד פגז, ראיתי את האחד הזה בעצמי, ממש מעלינו, והפגז נחת ממש בקצה של מגרש החנייה. אחרי זה פנינו את כולם, והרחקנו את משאיות הדלק למרחק של 800 מטרים במורד הרחוב, למגרש ריק שכבר הופגז. האנשים כאן ספגו רק פציעות קלות, היה לנו מזל.

ארגון Human Rights Watch ראה מכתש קטן, שנוצר לדברי אנדרסון כתוצאה מפגיעת פגז ארטילרי שהתפוצץ, במרחק של כ-10 מטרים מהמקום שבו חנו מכליות הדלק.

לדברי קלייר מיטשל, הקצינה המשפטית של משרד השטח של אונר"א, חמישה חברי צוות בכירים באונר"א ניהלו עשרות שיחות טלפון עם גורמים בצה"ל במהלך ההתקפה, והיא הכינה יומן המתעד את השיחות בין אונר"א לצבא באותה עת.

³⁰ הכיתוב על שלושת הפגזים שראה ארגון Human Rights Watch במתחם אונר"א, ושהיה בלתי-קריא בחלקו, היה: PB91KO1B-...035; 155 H/...OJ M...825A1/PB 91...011 o...5A; and ...Ho18-02

³¹ כמות הדלק במאגר בעת ההתקפה אינה ידועה.

לדבריה "סקוט [אנדרסון] התחיל להתקשר בסביבות השעה 08:00 בבוקר לרס"ן אביעד סילברמן ב[מעבר] ארז. איידן אולירי התקשר באופן סדיר החל מקצת לפני 09:00 בבוקר לאורי זינגר ול[תא"ל במיל'] ברוך שפיגל [מפקד החמ"ל ההומניטארי של צה"ל] בתל-אביב".³²

אנדרסון אישר כי נערכו שיחות טלפון רבות לצה"ל. לדבריו "התקשרתי לאנשים בצה"ל כל הזמן. הם אמרו שהם מנסים להפסיק את ההפגזה. זה נראה כאילו הם לא יכלו לעשות כלום". הוא הוסיף: "אני יודע שבצבא ארה"ב לא היה לוקח כל-כך הרבה זמן להביא להפסקה של הירי הארטילרי".

מנהל אונר"א בעזה, ג'ון גינג אמר כי גם הוא שוחח עם גורמים בצה"ל בעת ההתקפה.³³ גינג ואנשי צוות אחרים של אונר"א אמרו כי מסרו לצה"ל את נקודות הציון של כל מתקני אונר"א ברצועה לפני שהחל "מבצע עופרת יצוקה". גינג, שדיבר במסיבת עיתונאים ב-15 בינואר, אמר כי לאחר שהפגזים הראשונים פגעו במתחם, אונר"א התריעה בפני צה"ל על המיקום המדויק של מכליות הדלק שלה. הוא עמד על-כך ש"לא היו שום חמושים במתחם; לא היה שום ירי מהמתחם".³⁴

לדברי דובר צה"ל, תא"ל אבי בניהו, צה"ל פתח בחקירה. בניהו אמר כי "אם יתברר כי השבנו אש למקור הירי, אנחנו נגיד את זה, ואם יתברר שפעלנו בטעות, לא נהסס להודות".³⁵

בית הספר של אונר"א בבית לאהיה

בסביבות השעה 06:00 בבוקר של ה-17 בינואר החל צה"ל לירות שלושה פגזים לפחות, שהיו על-פי בדיקת ארגון Human Rights Watch פגזי זרחן לבן, מעל בית ספר יסודי המנוהל על-ידי אונר"א בבית לאהיה ובסביבתו המידית. בעת הירי, חסו בבית הספר כ-1,600 אנשים, שהגיעו אליו מאזורים סמוכים על-מנת לבקש מחסה. ארגון Human Rights Watch לא מצא שום דבר המצביע על-כך שיחידות של צה"ל או ארגונים חמושים פעלו באזור באותה עת.

בהתקפה נהרגו שני ילדים, אחים, כשפגז זרחן לבן שכבר התפוצץ נחת בכיתה בקומה העליונה של בית הספר; הפגז אף פצע קשות את אמם אשר ידה וזרועה נקטעו באופן טראומטי. כתוצאה מההפגזה התפזרו שבבים של זרחן לבן ברחבי בית הספר ובסביבתו, פצעו 13 בני-אדם נוספים, הציתו אש בכיתה שבה חסו עקורים וגרמו

³² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם קלייר מיטשל, מפקדת אונר"א, העיר עזה, 28 בינואר 2009.

³³ "Israeli Shells Hit UN Headquarters in Gaza Strip; Airstrike Kills top Hamas, Ibrahim Barzak and Christopher Torchia", Associated Press, Figure, 15 בינואר 2009.

³⁴ מסיבת עיתונאים בהשתתפות ג'ון הולמס, מתאם סיוע החירום מטעם האו"ם ומנהל פעולות אונר"א ברצועה ג'ון גינג, 15 בינואר 2009, <http://www.unmultimedia.org/tv/unifeed/detail/10679.html>, כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2009.

³⁵ 16 בינואר 2009, *Jerusalem Post*, "UNRWA to Keep Up Aid Flow Despite IDF Fire", Tovah Lazaroff and Yaakov Katz.

נזק לשוק סמוך.³⁶ ארגון Human Rights Watch ביקר באתר ב-23 בינואר, שישה ימים לאחר ההתקפה, וראה שבבים של זרחן לבן שבערו עדיין כאשר הילדים חפרו והוציאו אותם מהחול.

לדברי שני עדי ראיה, בסביבות השעה 03:00 לפנות בוקר החל צה"ל לירות פגזים שהיו ככל הנראה פגזי זרחן לבן שנחתו במרחק של כ-600 מטר מצפון לבית הספר. נימר אל-מקוסי, בן 50, עובד ציבור מחוסר תעסוקה שגר מעבר לרחוב, אמר כי ראה את הפגזים מתפוצצים מעל צפון בית לאהיה מדי כמה דקות. "בכל מקום שבו נחתו החתיכות של הפגזים, שריפות התחילו פתאום להתלקח", נזכר אל-מקוסי, שהעריך שהפגזים הגיעו מכיוון דרום-מזרח.³⁷ יוסף דאוד, בן 45, חשמלאי מחוסר תעסוקה הגר באותו רחוב, גם הוא מול בית הספר, צפה באותן התפוצצויות. דאוד, שרואיין בנפרד, אמר לארגון Human Rights Watch: "אף אחד מאיתנו בבית לא ישן. כולנו פחדנו מהפגזים שהגיעו".³⁸

בסביבות השעה 06:00 בבוקר, מסיבות שאינן ידועות, החלו הכוחות הישראליים להפגז את בית הספר של האו"ם בבית לאהיה. לדברי שלושה עדים – שני גברים הגרים מעבר לכביש מבית הספר ואדם נוסף שהיה בתוך בית הספר באותה שעה – לא היה שום כוח של צה"ל באזור באותה עת. כל העדים אמרו שראו לפחות שלושה פגזים מתפוצצים מעל בית הספר.

עלי א-שמאלי, בן 46, העובד כמשגיח בבית הספר ואף מתנדב בוועדה המקומית למען עקורים, אמר כי ראה פגז מתרסק לתוך גג בית הספר ונוחת בכיתה בקומה העליונה. לדבריו "פחות מעשר דקות אחר-כך, עוד פגז זרחן³⁹ פגע בבית הספר, ורצנו למעלה. ואז עוד שלושה או ארבעה פגזי זרחן לבן פגעו, ואחד פגע בשוק שליך בית הספר".⁴⁰

לדברי א-שמאלי, מפגיעת הפגז בכיתה נהרגו מיד שני ילדים, אחים, ואמם נפצעה קשה. מרכז אל-מיזאן לזכויות האדם, שבסיסו בעיר עזה, זיהה את שני הילדים כבילאל אל-אשקר, בן 5, ומוחמד אל-אשקר, בן 4.⁴¹ לדברי קרוב משפחה של הקורבנות, אזהר אל-אשקר, אמם של הילדים, נוג'וד, בת 28, נפצעה בראשה וביד ימין, שנקטעה לאחר-מכן בבית החולים. בת דודתם של הילדים, מונא, בת 18, נפצעה ברגלה, אשר נקטעה מאוחר יותר.⁴²

³⁶ "תמונת מצב בעזה מאת המתאם ההומניטארי, 17-18 בינואר 2009" משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, 28 בינואר 2009, http://www.ochaopt.org/gazacrisis/admin/output/files/ocha_opt_gaza_situation_report_2009_01_18_hebrew.pdf, כניסה לאתר ב-11 במרץ 2009.

³⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם נימר אל-מקוסי, בית לאהיה, 27 בפברואר 2009.

³⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם יוסף דאוד, בית לאהיה, 27 בינואר 2009.

³⁹ המרואיינים התייחסו בעקביות לתחמושת "זרחן" אבל אמרו שהם לא הכירו נשק זה באותה עת; הם למדו רק מאוחר יותר שמדובר בזרחן לבן מהתקשורת וממקורות אחרים.

⁴⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עלי שמאלי, בית לאהיה, 27 בינואר 2009.

⁴¹ "IOF Attacks 3rd UNRWA Shelter; Kills more Civilian Refugees, Including Children", הודעה לעיתונות של מרכז אל-מיזאן לזכויות האדם, 17 בינואר 2009, http://www.mezan.org/site_en/press_room/press_detail.php?id=956, כניסה לאתר ב-27 בינואר 2009.

⁴² ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם אזהר אל-אשקר, 21 במרץ 2009.

לדברי כל העדים, עשרות שבבים בוערים נחתו בחצר בית הספר ואש התלקחה בכיתה בקומה השנייה. ב-23 בינואר, ראה ארגון Human Rights Watch את הכיתה החרוכה ובתוכה בגדים וחפצים אישיים אחרים שנשרפו.

לדברי העדים המתקפה נמשכה בשעה שאמבולנסים ורכב כיבוי הגיעו למקום, בעוד העקורים שמצאו מחסה בבית הספר נמלטים לרחובות ולבתים סמוכים. יוסף דאוד אמר כי ראה כיצד פגזים נוספים מתפוצצים מעל בית הספר, וכתוצאה מכך נחתו חלקי הריסות וחלקיקים בוערים על מרפסתו. לדבריו "העשן היה לבן עם קצת צהוב, והריח היה נורא. נראה לי שזה השפיע במיוחד על ילדים קטנים ועל אנשים מבוגרים יותר". לדברי נימר אל-מקוסי נחתו כמה פגזים בבית הספר ואילו אחרים נחתו ברחוב הסמוך. לדבריו "המראה היה משהו שאי אפשר לתאר". "האנשים בבית הספר התרוצצו בבהלה. הם עזבו את הבתים שלהם ומצאו מקלט בבית הספר, אבל עכשיו גם המקלט הזה לא היה חסין. כמה מהאנשים בערו וחלק מהגוף שלהם נמס".

עד רביעי, ראאפת שאמייה, בן 34, הגיע למקום כ-50 דקות לאחר שהחלה ההפגזה על-מנת לסייע בפינוי הפצועים. לדבריו "הגעתי לשם והיו חתיכות של זרחן מסביב בחצר. היה פגז אחד שפגע באזור השירותים. אחרי שהגעתי".⁴³ הוא חלק עם ארגון Human Rights Watch את קטעי הווידאו של ההתקפה שצילם לדבריו בטלפון הנייד שלו, החל בשעה 06:55 בבוקר. בקטעי הווידאו ניתן לראות עשרות שבבים בוערים ברחבי חצר בית הספר, ועשן כבד העולה מהם, כמו גם את הכיתה הבוערת בקומה השנייה. כמו כן ניתן לשמוע קול נפץ חזק, ככל הנראה מפגז שהתפוצץ ופגע בבית הספר. לדברי א-שמאלי, המטח האחרון של ההתקפה פגע בחדרי השירותים של בית הספר.

לדברי עדי ראייה, רבים מן הפגזים שהתפוצצו באוויר שיגרו שבבים בוערים לשוק הסמוך לבית הספר. בביקור שערך ארגון Human Rights Watch במקום ב-23 בינואר נראו נזקים כבדים שנגרמו לשוק. א-שמאלי אמר לארגון Human Rights Watch כי שום לוחמים פלסטינים לא נכחו בבית הספר. לדבריו "שום אדם שמחזיק נשק לא מורשה להיכנס לתוך בית הספר. אפילו בנסיבות רגילות, מכוניות אזרחיות לא מורשות להיכנס למתחם. אני יודע על בית הספר. זאת העבודה שלי. שום ירי לא הגיע מבית הספר".

בדומה לאתרים האחרים של אונר"א שהותקפו על-ידי ישראל, העביר האו"ם גם את נקודות הציון של בית הספר בבית לאהיה לצה"ל לפני שהחל המבצע הצבאי.

לדברי דובר אונר"א כריסטופר גאנס, "הצבא הישראלי ידע בדיוק מה נקודות הציון שלנו והם היו יכולים לדעת שמאות אנשים מצאו שם מחסה. כשיש לך פגיעה ישירה בקומה השלישית של בית ספר של אונר"א, צריכה להיות חקירה כדי לראות אם התבצע פשע מלחמה".⁴⁴

⁴³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ראאפת שאמייה, בית לאהיה, 27 בינואר 2009. קטעי הווידאו שמורים בתיקי ארגון Human Rights Watch.

⁴⁴ "Israel Shells UN School in Gaza", Al-Jazeera.net (English edition), 17 בינואר 2009, <http://english.aljazeera.net/news/middleeast/2009/01/20091177657498163.html>, כניסה לאתר ב-3 בפרואר 2009.

ככל הידוע לארגון Human Rights Watch, צה"ל לא ביצע פעולות קרקעיות בסביבת בית הספר בשום שלב במהלך "מבצע עופרת יצוקה". תחקירים שערך ארגון Human Rights Watch לא חשפו שום ראיות פיזיות המלמדות על עימות עם ארגונים פלסטינים חמושים, כגון חורי קליעים, תרמילי קליעים או עקבות של טנקים.

התקפות על יישובים מרוחקים

הכפר סאיאפא, בית לאהיה

הכוחות הישראליים הפציצו את השטחים הפתוחים שבצפון הרצועה מאז תחילת המבצע הצבאי ב-27 בדצמבר, אולם הם לא פגעו באף אחד מאזורי המגורים שמצפון לבית לאהיה, כולל הכפר סאיאפא, השוכן בסמוך לעטאטרה מצפון. תושבי הכפר, העובדים ברובם בשדות הסמוכים, אומרים כי נשארו בבתיהם ולא חששו מאוד לביטחונם בשל היעדרם של ארגונים פלסטינים חמושים באזור. חלק מהם עמדו בקשר סדיר עם ישראלים, שעמם הם סוחרים בתות שדה ובמוצרים אחרים.

הכפר סאיאפא הפך למקום מסוכן יותר ב-3 בינואר, אז הגביר צה"ל את ההפגזות ואת ההפצצות האוויריות בצפון, כהכנה גלויה לעין למתקפה הקרקעית שהחלה באותו לילה. לדברי מחמוד ח'לאיל, תושב מקומי המשמש כראש הקואופרטיב החקלאי של מגדלי תות שדה, ירקות ופרחים, "הם שלחו לנו מסר להתפנות".⁴⁵ לדברי תושבים אחרים, צה"ל פיזר מן האוויר כרוזים המזהירים את האזרחים לעזוב את האזור, אולם התושבים לא עזבו, לדבריהם, כיוון שלא היו לוחמים באזור והם חשבו שיהיו בטוחים.⁴⁶

לדברי ח'לאיל, בסביבות השעה 22:00 באותו לילה הוא קיבל שיחת טלפון מקצין ישראלי בשם בלאד, שאותו הוא מכיר מתיאומים בנושאים עסקיים עם צה"ל. בלאד אמר לו להזהיר את תושבי האזור שעליהם להתפנות, ובייחוד את משפחת אל-ר'ול ובדואים באזור.⁴⁷ זמן קצר לאחר-מכן החלו לדברי ח'לאיל טנקים של צה"ל להתקדם תחת חיפוי אווירי. בבוקר ה-4 בינואר, בסביבות השעה 01:30 לפנות בוקר, ירה צה"ל לדבריו שלושה טילים על הקצה הצפוני של ביתו. חוקרי ארגון Human Rights Watch שבחנו את הבית ב-23 בינואר ראו נזק נרחב לצדו המזרחי, שעלה בקנה אחד עם פגיעת טילים, אם כי לא ברור כמה מהם. לדברי ח'לאיל, הקצין הישראלי בלאד התקשר אליו שוב בסביבות השעה 07:00 בבוקר, כדי לומר לכולם לא לעזוב את האזור, אלא להישאר בבתיהם.

⁴⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחמוד ח'לאיל, סאיאפא, 23 בינואר 2009.

⁴⁶ לצפייה באזהרות שונות שפרסם צה"ל ולהאזנה לאזהרות כאלה, ראו אתר משרד החוץ הישראלי, http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2009/IDF_warns_Gaza_population_7-Jan-2009.htm, כניסה לאתר ב-6 במרס 2009.

⁴⁷ שש שעות לפני שיחת הטלפון עליה דיווח ח'לאיל, הפציץ מטוס F-16 במרחק של מספר קילומטרים מביתו והרג שניים מבני משפחת אל-ר'ול: אכרם אל-ר'ול, בן 48 ומחמוד סלאח אהמאן אל-ר'ול, בן 17, אביו ובן דודו של יועץ המחקר של ארגון Human Rights Watch ברצועה. "Israel: Investigate Former Judge's Killing in Gaza", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 9 בינואר 2009, <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/09/israel-investigate-former-judge-s-killing-gaza>.

ההפגזות וההפצצות בשטחים הפתוחים שסביב סאיאפא נמשכו במהלך כל היום, וכך גם דרומה יותר, ככל שכוחות צה"ל התקדמו לכפר אל-עטאטרה הנמצא במרחק של כ-500 מטרים, ואשר אותו כבשו הכוחות בסופו של דבר. תושבי סאיאפא אמרו לארגון Human Rights Watch כי הסתתרו בבתיהם, בתקווה שההתקפות יפסקו, וכי לא ראו ולא שמעו שום לוחמים פלשתינים באזור.⁴⁸ בין תושבי המקום היו גם 14 בני משפחת אבו חלימה, שהתאספו בביתם של סבאח וסעדאללה אבו חלימה, בעיקר באזור המסדרון המרכזי.

רק מבנה אחד מפריד בין הבית, שבו ביקר ארגון Human Rights Watch ב-23 בינואר, לבין השדות הפתוחים. מבית המשפחה ניתן להשקיף על בית לאהיה ועל מחנה הפליטים ג'באליא. עקבות טנקים וסוללות עפר מצביעים בבירור על-כך שטנקים של צה"ל התמקמו בשדה הסמוך במרחק של 100 ו-120 מטרים מבית משפחת אבו חלימה לאחר שהמשפחה עזבה את האזור ב-4 בינואר.

שלושה מבני המשפחה, שרואיינו בנפרד, סיפרו לארגון Human Rights Watch מה התרחש באותו אחר-צהריים, בסביבות השעה 16:00, כאשר פגז ארטילרי שהכיל זרחן לבן פגע ישירות בביתם, הרג חמישה מבני המשפחה ופצע חמישה. עדויותיהם עולות בקנה אחד עם הדיווחים שנמסרו לעיתונאים ולארגון הישראלי לזכויות האדם בצלם.

אחמד אבו חלימה, בנם בן ה-22 של סבאח וסעדאללה אבו חלימה, שהיה בתוך הבית בעת ההתקפה, סיפר לארגון Human Rights Watch מה ראה:

דיברתי עם אבא שלי כשהפגז נחת. הוא פגע ישר באבא שלי וזכרתי לו את הראש. הפיצוץ היה גדול והריח היה בלתי-נסבל. זה גרם לשריפה גדולה. החתיכות [מהפגז] בערו ולא יכולנו לכבות אותן... רצנו החוצה, הארבעה שלא נפגעו. אשתו של אחי והבת שלו, ר'אדה ופרח, ירדו למטה בלי שום בגדים [בגלל שהם נשרפו על גופן] ואותו דבר האחים שלי יוסף ועלי. יוסף נכווה בפנים שלו ועלי בגב.⁴⁹

אחיו של אחמד, עומר אבו חלימה, בן 18, היה ליד הדלת של בית דודו כשפגע הפגז:

שמעתי את ההתפוצצות. רצנו לרחוב וראינו שזה פגע בבית שלנו. רצנו למעלה במדרגות וכשהגענו מצאתי את אבא שלי ועוד ארבעה מתים. לקחנו אותם החוצה ואז התפנינו לארבעה שהיו פצועים.

⁴⁸ תחקיר שערך כלי-תקשורת בנוגע לעטאטרה שמדרום לסאיאפא חשף כי לוחמי חמאס אכן התעמתו במקום עם צה"ל, ופצעו לפחות ארבעה חיילים ישראלים. Ethan Bronner and Sabrina Tavernise, "In Shattered Gaza Town, Roots of Seething Split", *New York Times*, 3 בפברואר 2009.

⁴⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אחמד אבו חלימה, סאיאפא, 23 בינואר 2009.

המדרגות היו מלאות עשן. נכנסו פנימה והיה ריח מאוד מוזר. אף פעם לא התנסו בזה קודם. היה קשה להתקדם. בהתחלה ראיתי את אמא שלי יוצאת מהבית עם כוויית. מצאנו אותה בכניסה. היא אמרה לנו ללכת ולהביא את האחים הפצועים שלי. אבל כשנכנסנו לא ראינו כלום בגלל העשן והאבק, ולא יכולנו לנשום. מצאנו את אשתו של אחי, ר'אדה, היה עלתה בלהבות, וגם את הבת שלה פרח, שגם היא בערה. גם האחים שלי יוסף ועלי היום שם. כולם בערו בצורה קשה; הבגדים שלהם נמסו. כולם בערו אבל לעבד א-רחים ולאבא שלי גם נכרתו הראשים. הוצאנו את הפצועים בשני טרקטורים. אמא שלי הייתה בראשון. ניסינו להזמין אמבולנס אבל הם אמרו שהם לא יכולים לבוא.⁵⁰

ההרוגים בהתקפה הם:
סעדאללה אבו חלימה, בן 45, אבי המשפחה (בעלה של סבאח)
עבד א-רחים, בן 14, בנם של סבאח וסעדאללה
זיד, בן 11, בנם של סבאח וסעדאללה
חמזה, בן 10, בנם של סבאח וסעדאללה
שאהיד, בת שנה ושלושה חודשים, בתם של סבאח וסעדאללה

בהתקפה נפצעו:
סבאח אבו חלימה, בת 44, אם המשפחה (אשתו של סעדאללה)
יוסף, בן 16, בנם של סבאח וסעדאללה
עלי, בן 5, בנם של סעדאללה וסבאח
ר'אדה, בת 21, אשת הבן מוחמד
פרח, בת שנתיים, בתם של ר'אדה ומוחמד

ב-23 בינואר ערך ארגון Human Rights Watch תחקיר בבית אבו חלימה. בתקרה שמעל המסדרון, שבו אמרו בני המשפחה כי הסתתרו, ראו החוקרים חור שהיקפו כמטר אחד, ושנגרם ככל הנראה מפגיעת הפגז. המסדרון שתחתיו היה חרוך ביותר והרהיטים שנותרו בו היו שרופים. בחדרים שסביב המסדרון היו כתמי חריכה שחורים על הקירות ומתגי ושקעי החשמל העשויים פלסטיק נמסו. משקופי העץ של הדלתות והחלונות בבית היו מפוחמים. על קיר אחד מחדרי השינה, כתב מישהו באמצעות שפתון אדום, בערבית עם שגיאות כתיב: "אנחנו מצטערים".⁵¹ התושבים אינם יודעים אם כוחות צה"ל נכנסו לבתי השכונה בגלל שכולם נמלטו, אולם העובדה שהטנקים התמקמו במרחק של כ-100 מטרים ממזרח לבית אבו חלימה מצביעה על-כך שהכוחות היו קרובים.

⁵⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עומר אבו חלימה, סאיפא, 23 בינואר 2009.

⁵¹ בכתובת על הקיר נאמר: "מן ג'ייש דיפע איסראיל נחנו אסיפון". הכיתוב נעשה לא יאוחר מ-20 בינואר, אז ראה אותו כתב ה- Associated Press (Alfred de Montesquiou), "Gaza Family Returns Home After Phosphorus Blast", Associated Press, 20 בינואר 2009.

בין חורבות רכוש של המשפחה, מצא ארגון Human Rights Watch חתיכות של פגז ארטילריה בקוטר 155 מ"מ, צבוע בצבע הירוק בהיר שבו משתמשים צבאות לזיהוי פגזי זרחן לבן, ואת את לוח הבסיס של הפגז. שני מכלים מהסוג המשמש לאחסון זרחן לבן בתוך פגזי ארטילריה נמצאו מחוץ לבית. פגז זרחן לבן ומכלים נוספים נמצאו במרחק של כ-20 מטרים ממערב לבית, ופגז שלישי נמצא במרחק של 50 מטרים מהבית באותו כיוון. ארגון Human Rights Watch אינו יודע אם פגזים אלה נמצאו בדיוק במקומות שבהם נחתו, או לאחר שכבר הוזזו.

ביום המחרת, ביקר ארגון Human Rights Watch את סבאח אבו חלימה, אם המשפחה, שטופלה בשל כוויות חמורות בבית החולים א-שיפאא שבעיר עזה. כפות רגליה וזרועה הימנית היו חבושות. ברור היה שהיא סובלת מהלם וארגון Human Rights Watch לא ניסה לראיין אותה. "הם לוקחים את הילדים שלי", היא אמרה שוב ושוב. עם זאת, היא שוחחה קודם לכן עם נציגי תקשורת על מה שקרה למשפחתה. "הילדים צרחו 'אש! אש!' והיה עשן בכל מקום, וריח נוראי ומחניק", סיפרה אבו חלימה לנוי יורק טיימס. "הבן בן ה-14 שלי צעק 'אני הולך למות. אני רוצה להתפלל'. ראיתי את כלתי נמסה".⁵²

ארגון Human Rights Watch שוחח עם ד"ר עלאא עלי מיחידת הכוויות בבית החולים א-שיפאא, שבה טופלה סבאח אבו חלימה. הוא אמר כי היא הגיעה לבית החולים ב-4 לינואר בשעה 17:05 אחה"צ, והראה מסמכים של בית החולים המאשרים תאריך ושעה אלה. לדבריו "לסבאח היו כוויות עמוקות מאוד שהגיעו עד העצם, ובכמה מקומות אפילו שרפו את העצם".⁵³

שבעה-עשר יום לאחר-מכן, ראיין ארגון Human Rights Watch בן משפחה נוסף, מוחמד אבו חלימה בן ה-24, בבית החולים הצבאי בקהיר. מוחמד אבו חלימה שליווה את אשתו ר'אדה ובתו פרח, שנכוו קשות. התיאור שמסר לגבי מה שהתרחש ב-4 בינואר עלה בקנה אחד עם התיאורים שמסרו אחיו. "ההתקפה על הבית שלי הייתה פתאומית, הם פגעו בשכן ואז בנו", הוא אמר. "אנחנו חקלאים ולא היו שום לוחמים באזור".⁵⁴

לדברי מוחמד אבו חלימה, אשתו ר'אדה נכווה ב-40% מגופה ובתו ב-45%. רופאים בבית החולים לא התירו לארגון Human Rights Watch לראות את ר'אדה או פרח כיוון שהשתיים טופלו עדיין ביחידת הטיפול הנמרץ. עם זאת, בתמונות של השתיים שצולמו בבית החולים ניתן לראות כוויות נרחבות על גבה של ר'אדה ועל חזה ורגליה של פרח. לדברי ארגון רופאים לזכויות אדם-ישראל, העוקבים אחר המקרה, סבאח אבו חלימה הועברה גם היא למצרים באמצע חודש פברואר לצורך טיפול רפואי, כיוון שבית החולים א-שיפאא לא יכול היה לטפל כראוי בפצעה.⁵⁵

⁵² Ethan Bronner, "Outcry Erupts Over Reports That Israel Used Phosphorus Arms on Gazans", *New York Times*, 21 בינואר 2009.

⁵³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ד"ר עלאא עלי, בית החולים א-שיפאא, העיר עזה, 24 בינואר 2009.

⁵⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מוחמד אבו חלימה, קהיר, מצרים, 20 בפברואר 2009.

⁵⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם רן ירון, 24 בפברואר 2009.

בעדות שמסרה לארגון בצלם ב-8 בינואר בבית החולים א-שיפאא בעיר עזה, ציינה ר'אדה אבו חלימה פרטים לגבי ההתקפה שעלו בקנה אחד עם מה שאמרו בני משפחתה מאוחר יותר לארגון Human Rights Watch. היא אמרה גם שצה"ל פתח באש על האמבולנס הראשון שלקח אותה ואת פרח למעבר הגבול רפיח שבין עזה למצרים. לדבריה "הנהג נפצע קל בפנים ונסע בחזרה לבית החולים".⁵⁶

תלאתיה של משפחת אבו חלימה לא תמו עם הפגזת בית המשפחה בזרחן לבן. לדברי עומר, אחמד ומוחמד אבו חלימה, כמו גם שלושה עדים נוספים מהאזור שרואיינו בנפרד, הכוחות הישראליים ירו על בני המשפחה בעת שניסו לפנות את הפצועים וההרוגים לבית החולים בטרקטור ובמכונית, והרגו שני בני דודים, מוחמד ומטר.

הכפר ח'וזאעה

הכפר ח'וזאעה שוכן ממזרח לח'אן-יונס, במרחק של כ-500 מטרים מקו הפסקת האש שבין רצועת עזה לישראל, והוא אחד מאזורי המגורים הפלשתיניים הסמוכים ביותר לישראל, הנמצא בטווח ראייה ממגדלי השמירה של צה"ל. בין הכפר לקו הפסקת האש משתרעים שדות פתוחים.

בין התאריכים 11 ו-13 בינואר ערכו הכוחות הישראליים סדרת פשיטות קרקעיות לאזור זה והתעמתו עם לוחמים פלסטינים. לדברי גורמים מקומיים רשמיים נהרגו באותה עת 16 אזרחים ועשרות נוספים נפצעו, רבים משאיפת עשן כתוצאה משימוש נרחב בזרחן לבן.⁵⁷ בשני מועדים נפרדים השתמש צה"ל בירי ארטילרי כבד של זרחן לבן המתפוצץ באוויר, הרג אישה אחת ופצע עשרות אנשים נוספים, כולל נער שנכווה בכף רגלו משבב זרחן לבן שנקבר בחול, 12 יום לאחר ההתקפה.

תושבים ופעילים מקומיים לזכויות האדם אמרו לארגון Human Rights Watch כי לוחמים פלסטינים פעלו באזור, ומפקד בג'יהאד האיסלאמי אמר לתקשורת כי כתריסר לוחמים התעמתו ישירות עם צה"ל בח'וזאעה.⁵⁸ אולם, עימותים אלה היו ככל-הנראה מינימאליים, והלוחמים הפלסטינים בעיקר נסוגו בכל פעם שהכוחות הישראליים התקדמו. גם אם נביא בחשבון את נוכחותם של לוחמים אלה, השימוש הנרחב שעשה צה"ל בזרחן לבן המתפוצץ באוויר באזור מיושב אינו חוקי בשל פגיעתה חסרת ההבחנה של תחמושת זו. נוסף לכך, אם נועד השימוש בזרחן לבן להסוות כוחות מתקדמים, אין זה ברור מדוע פוצץ צה"ל את הזרחן הלבן באוויר מעל השכונה במקום לפוצץ אותו על הקרקע, באופן שיוצר עשן סמיך יותר.

⁵⁶ "עדות: בית משפחת אבו חלימה עלה באש כתוצאה מהפגזה ובני משפחה נשרפו למוות, 3.1.09", עדותה של ר'אדה ריאד רג'ב אבו חלימה שנגבתה על-ידי בצלם ב-8 בינואר 2009, http://www.btselem.org/hebrew/testimonies/20090104_abu_halima_home_set_on_fire_by_shelling.asp, כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2009.

⁵⁷ Ashraf Khalil, "In Gaza Town, A Bitter Aftermath", *Los Angeles Times*, 15 בפברואר 2009.

⁵⁸ שם.

התקפת צה"ל על ח'וואעה נפתחה בסביבות השעה 21:30 בערב ב-10 בינואר בירי ארטילרי כבד על האזור, כולל פגזי זרחן לבן שהתפוצצו מעל אזור א-נג'אר, שבה מתגוררת בעיקר המשפחה הנושאת שם זה.⁵⁹ לדברי שלושה תושבים, שרואיינו בנפרד, התפוצצו פגזי זרחן לבן מעל בתים פרטיים, והמטירו על האזור שבבים בוערים. האש אחזה בכמה בתים באזור, והשכנים סייעו זה לזה לכבות את הלהבות.

אימאן א-נג'אר, תושבת מקומית בת 30, סיפרה לארגון Human Rights Watch כיצד פגזי זרחן לבן פגעו סמוך לביתה:

באותו לילה, בערך מהשעה 21:00 בערב, הם התחילו לירות זרחן באופן אקראי. כמעט כל הבתים כאן חטפו.... חשבנו שזה ערפל אבל זה היה עשן. היה קשה לנשום. ניסינו לכבות את האש. כל השכונה יצאה החוצה... שתי חתיכות של זרחן נחתו בבית שלי והוא עלה באש. אנשים נחנקו, אז הלכנו לבית של השכן.⁶⁰

במרחק של כמה מטרים מביתה של אימאן א-נג'אר, חדר פגז דרך גגו של בית, הרג את חנאן א-נג'אר, בת 47, ופצע את ארבעת ילדיה. מבחינה של שיירי הפגז שנותרו בבית בידי ארגון Human Rights Watch עולה כי היה זה פגז זרחן לבן.⁶¹

בעלה של חנאן, מאג'ד א-נג'אר, היה בבית הסמוך בעת ששבבי הזרחן הלבן החלו נופלים באזור. לדבריו, הוא יצא מהבית שבו שהה כדי לעזור לזוג מבוגר להימלט מהלהבות, ואז ראה פגז ארטילרי פוגע בבית שלו:

בהתחלה, החתיכות של הזרחן נחתו. פנינו את הזוג הזקן ואז הפגז פגע בבית... ראיתי ושמעתי את הרעש של הפגז אז חזרתי. ראיתי את הילדים והגברים יוצאים, חלק מהם היו פצועים. הילדה הקטנה שלי איה נכוותה והזרוע שלה נשברה. הבן שלי אחמד נכוונה בכף רגל ימין. הבן השני שלי, מועז, נשרט בפרק כף היד ובראש שלו – הוא בן 12.⁶²

כשמאג'ד א-נג'אר נכנס לביתו, הוא ראה שפגז פגע באשתו חנאן ישירות בחזה. הוא הראה לארגון Human Rights Watch תמונה של חנאן שצילם באמצעות הטלפון הנייד שלו ובה היא נראית כשפצע פגז פגעה בחזה. ארגון Human Rights Watch ראה את בתו הפצועה איה כשגבס על זרועה הימנית.

⁵⁹ ב-10 בינואר הכחיש דובר מטעם צה"ל, סרן גיא שפיגלמן, שהצבא ביצע פעולות "באזור ח'וואעה" באותו יום ואמר: "אין שום שימוש בזרחן לבן". (Adel Zaaanoun, "Three Palestinians killed, dozens hurt in Gaza", Agence France-Presse, 10 בינואר 2009).

⁶⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם אימאן א-נג'אר, ח'וואעה, 24 בינואר 2009.

⁶¹ ארגון Human Rights Watch מצא גם פצצת תאורה ועליה הכיתוב: THS89D112- ILLUMINATION ROUND, 485A2 155MM 1-81 TZ 003 155MM M825E1.

⁶² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מג'ד א-נג'אר, ח'וואעה, 24 בינואר 2008.

"לקחנו אותם לבית החולים נאסר בח'אן-יונס", סיפר מאג'ד א-נג'אר. האמבולנס הגיע אחרי שעה. היינו 10 אנשים באמבולנס, וגם אשתי המתה".

ארגון Human Rights Watch בחר את הבית ב-24 בינואר וראה את החור בגג במקום חדירת הפגז. אף שחנאן א-נג'אר נפגעה ככל הנראה ישירות מהפגז הריק, ראיות לזרחן לבן היו מפוזרות מסביב. סימני חריכה, ככל הנראה משבבי זרחן לבן הכתימו חלק מהקירות החיצוניים ואת הקרקע הסמוכה לבית. על הגג נמצאו מכל זרחן לבן ושאריות של שבבים שלא נשרפו, ושהתקלחו כאשר בעטו בהם.

ב-11 בינואר, למחרת ההתקפה, נכנסו כוחות צה"ל לראשונה לתוך אזור א-נג'אר שבח'וואעה. לדברי תושבים ופעילים מקומיים לזכויות האדם, הכוחות שהו בשולי הכפר החל בשעה 05:00 בבוקר ועד לשעה 23:00 בלילה ומספר בתים נהרסו באמצעות דחפורים. בסביבות השעה 03:00 לפנות בוקר ב-12 בינואר שב צה"ל למקום והרס מספר בתים נוספים, אולם שב ונסוג בסביבות הצהריים.

ההתקפה הבאה נערכה בסביבות חצות הלילה ב-13 בינואר, באמצעות הפגזה כבדה, כולל שימוש נרחב בזרחן לבן המתפוצץ באוויר. איסמאעיל ח'אדר, חקלאי בן 50, תיאר את מה שהתרחש במהלך ההתקפה. לדבריו "כשהזרחן נחת היינו באי של עשן. היו שרפות בכל מקום והם הגיעו לגובה המותניים. החתיכות היו כמו ספוג. חלק מהחוזה שלי נשרף".⁶³ ח'אדר הראה לארגון Human Rights Watch שדה קטן סמוך לביתו, שבו קבר מספר שבבי זרחן לבן כדי למנוע מהם לבעור. כאשר נחשפו לאוויר, התלקחו השבבים מחדש והפיקו עשן בריח שום.

באזור המגורים שסביב ביתו של מאג'ד א-נג'אר, מצא ארגון Human Rights Watch ראיות נרחבות ובלתי-ניתנות להפרכה לשימוש בזרחן לבן, אף שאין זה ברור אם השבבים נחתו ב-10 או ב-13 בינואר. שיירי פגזים ועליהם הכיתוב THS89D112-003 155MM M825E1 נמצאו בתוך בית מגורים רב קומות שנשרף ושבתקרתו נפער חור. הבית שכן סמוך למסגד. בבית שרוף אחר, נמצאו מכל זרחן לבן ובסיס של פגז זרחן לבן. פגז זרחן לבן ועליו הכיתוב THS89D112-003 155MM M825E1 נמצא בין שני בתים, שאחד מהם נשרף כליל. בביתו של עבד אל-האדי קודה, בן 88, נפער חור בגג במקום שבו חדר ככל הנראה פגז. מכל זרחן לבן נמצא בתוך הבית ושבבי לבד נמצאו על הגג. בחוץ נמצאו שלוש פנימיות של מכלים, כמו גם שבבי זרחן לבן נוספים.

לדברי תושבים באזור ופעילים מקומיים לזכויות האדם גרם השימוש הנרחב בזרחן לבן באזור לפציעות רבות משאיפת עשן. דיווחים אלה אושרו בידי ד"ר יוסף אבו ריש, מנהל בית החולים נאסר בח'אן-יונס הסמוכה, לשם פונו רבים מהפצועים. ד"ר אבו ריש אמר לארגון Human Rights Watch כי בית החולים קלט ב-13 בינואר למעלה מ-150 נפגעים, שסבלו ברובם משאיפת עשן. לדבריו "אפילו האמבולנס שהביא את הקורבנות היה מלא בריח דוחה. "הרבה מהקורבנות סבלו מקוצר נשימה, היסטריה ועוויתות שרירים".⁶⁴ לדברי הד"ר

⁶³ חוקרי ארגון Human Rights Watch מצאו מחוץ לבית גם פצצת תאורה, ועליה הכיתוב ILLUM T2 1/84 155 M485A2.

⁶⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם ד"ר יוסף אבו ריש, בית החולים נאסר, ח'אן-יונס, 24 בינואר 2009.

אבו ריש, שנים-עשר נפגעים הגיעו לבית החולים כשהם מתים, אבל הנפגעים היו מכל ההתקפות על אזור ח'אן-יונס, ולא רק מזרחן לבן.

ארגון Human Rights Watch בחן את מסמכי בית החולים ומצא שב-13 בינואר טיפלו רופאים במקום ב-13 אנשים שסבלו ממה שבית החולים כינה "כוויות כימיות". מצבם של שניים מהנפגעים הצריך העברה לטיפול במצרים. ד"ר אבו ריש אף הראה לארגון Human Rights Watch שבע דוגמיות של זרחן לבן בצנצנות זכוכית, שנאספו לדבריו על-ידי תושב ח'וזאעה ב-13 בינואר.

VI. הצהרותיה המשתנות של ישראל בנושא זרחן לבן

מאז דיווחה התקשורת לראשונה על השימוש שעשה צה"ל בזרחן לבן ברצועת עזה ביום העשירי של הפעולות הצבאיות, התחלפו עמדותיהם הפומביות של ממשלת ישראל וצה"ל בנושא, החל בהכחשה מוחלטת, עובר בהצדקת השימוש בו, וכלה בהכרזה על פתיחה בחקירה פנימית.

עיתון ה"טיימס" הלונדוני דיווח לראשונה על שימוש בזרחן לבן ברצועת עזה ב-5 בינואר. דובר מטעם צה"ל עימו יצר ארגון Human Rights Watch קשר למחרת אמר תחילה כי צה"ל השתמש בזרחן לבן לסימון מטרות ולאחר-מכן הכחיש כי נעשה שימוש כלשהו בזרחן לבן.⁶⁵ לטענתו התקשורת זיהתה בטעות את הפגז ששימש לסימון מטרות כזרחן לבן. ההכחשות בתקשורת נמשכו. ב-7 בינואר אמר דובר מטעם צה"ל ל-CNN: "אני יכול להגיד לך בוודאות שבשום אופן לא נעשה שימוש בזרחן לבן".⁶⁶

כתבים בתוך הרצועה ובישראל מיהרו לסתור את טענות צה"ל. ב-8 בינואר פרסם ה"טיימס" תמונות של תחמושת זרחן לבן על משטח שינוע ליד סוללות ארטילריות של צה"ל מחוץ לרצועת עזה.⁶⁷ בהתבסס על צילומים אלה, זיהה ארגון Human Rights Watch את התחמושת כפגזים ארטילריים של זרחן לבן מסוג M825A1. ב-9 וב-10 בינואר 2009 צפו חוקרי ארגון Human Rights Watch, שעמדו על קו הפסקת האש בסמוך לשדרות מדרום בסדרת התפוצצויות אוויריות של פגזים ארטילריים של זרחן לבן מעל מה שנראה כאזור העיר עזה/ג'באליא. ב-10 בינואר פרסם ארגון Human Rights Watch הודעה לעיתונות, בה קרא לישראל "להפסיק את השימוש בזרחן לבן בפעולות צבאיות שהיא מבצעת בתוך אזורים מיושבים בצפיפות בעזה".⁶⁸

צילומים שהתפרסמו בתקשורת של מה שנראה כזרחן לבן המתפוצץ באוויר הפכו את ההגנה על הכחשותיו של צה"ל לקשה יותר ויותר. למרות זאת, ב-13 בינואר, אמר הרמטכ"ל גבי אשכנזי לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת כי: "צה"ל פועל רק על פי המותר בדין הבינלאומי ואינו משתמש בזרחן".⁶⁹

⁶⁵ ראיון טלפוני שערך ארגון Human Rights Watch עם דובר צה"ל, 6 בינואר 2009.

⁶⁶ CNN, "Group Accuses Israel of Firing White Phosphorus into Gaza", 12 בינואר 2009, <http://edition.cnn.com/2009/WORLD/meast/01/12/white.phosphorus/index.html>, כניסה לאתר ב-28 בינואר 2009.

⁶⁷ 8, The Times, "Victims' Strange Burns Increase Concern Over Phosphorus Shells", Michael Evans and Sheera Frenkel, 10 בינואר 2009, http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article5470047.ece, כניסה לאתר ב-2 במרץ 2009.

⁶⁸ "ישראל: להפסיק את השימוש הבלתי-חוקי בזרחן ברצועת עזה", הודעה לעיתונות של ארגון Human Rights Watch, 10 בינואר 2009, <http://www.hrw.org/en/news/2009/01/16-2>.

⁶⁹ Christian Science, "Gaza: Israel Under Fire for Alleged White Phosphorus Use", Robert Marquand and Nicholas Blanford, 14 בינואר 2009, Monitor.

אולם, באותו יום עצמו, החלו גורמים אחרים בצה"ל לחזור בהם מעמדה זו, הפסיקו להכחיש את השימוש בזרחן לבן וטענו שצה"ל "משתמש בנשק בהתאם למשפט הבינלאומי".⁷⁰

ב-13 בינואר אף צוטט פיטר הרבי, ראש יחידת אמצעי הלחימה של הצלב האדום הבינלאומי בדיווח של אסושייטד פרס, כמי שאמר שזרחן לבן המשמש ליצירת מסך עשן או להארת מטרה אינו אסור על-פי המשפט הבינלאומי, וכי לוועד הבינלאומי של הצלב האדום אין "שום ראיות מהן עולה כי נעשה בו שימוש בדרך אחרת".⁷¹ יומיים לאחר-מכן, ב-15 בינואר, לאחר דיווחים בתקשורת כי צה"ל פגע במתחם אונר"א בעיר עזה בפגזי זרחן לבן, השתמש מרק רגב, דובר ממשלת ישראל, בהצהרת הצלב האדום הבינלאומי להצדקת ההתקפה של צה"ל. רגב אמר לסי.אן.אן: "אני רוצה להפנות אתכם להצהרה של הצלב האדום הבינלאומי מאתמול. אחרי שבחנו את הסוגיה [האם צה"ל משתמש בזרחן לבן], הם מצאו חד-משמעית שאין שום עוולה מצדה של ישראל".⁷²

אולם, ב-17 בינואר, חלק הצלב האדום הבינלאומי בפומבי על פרשנות זו של עמדתו. בהצהרה רשמית אמר הרבי: "לא התייחסנו בפומבי לחוקיות השימוש הנוכחי שעושה ישראל בנשק זרחן לבן, בניגוד למה שיוחס לנו בדיווחים בתקשורת בזמן האחרון".⁷³

עם זאת, ממשלת ישראל המשיכה להציג באורח שגוי את הצלב האדום הבינלאומי כמי שמצדיק שימוש בזרחן לבן.⁷⁴

בתגובה לפניות התקשורת, הבהיר הצלב האדום הבינלאומי את עמדתו. בתחילת פברואר אמר פיטר הרבי ל"כריסטיאן סיינס מוניטור": "העובדה שהמשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר באורח ספציפי על נשק זרחן אינה מלמדת שכל שימוש מסוים בנשק המכיל חומר זה הוא מותר. יש לבחון את החוקיות של כל אירוע של שימוש לאור כל כללי היסוד שהזכרתי. ייתכן שזה חוקי וייתכן שלא, תלוי במגוון גורמים".⁷⁵

על-פי העיתון, הרבי אמר גם כי: "השימוש בנשק זרחן לבן מסוג זה נגד מטרה צבאית בתוך ריכוזי אזרחים אסור אלא אם כן המטרה הצבאית מופרדת בבירור מהאזרחים. השימוש בנשק תבערה המושלך מן האוויר נגד

⁷⁰ Associated Press, "Red Cross Says Israel Firing White Phosphorus in Gaza, But No Evidence of Improper Use", Bradley S. Klapper, 13 בינואר 2009.

⁷¹ שם.

⁷² הראיון שנערך עם רגב ב-CNN ניתן לצפייה ב-<http://www.youtube.com/watch?v=gKXlv-FGDa4> (כניסה לאתר ב-4 בפברואר 2009), התייחסותו להצהרת הוועד הבינלאומי של הצלב האדום מתרחשת כשתי דקות לאחר תחילת הראיון.

⁷³ "Phosphorus weapons – the ICRC's view", International Committee of the Red Cross, 17 בינואר 2009, ניתן לצפייה ב-<http://www.icrc.org/Web/Eng/siteeng.nsf/html/weapons-interview-17010>, כניסה לאתר ב-28 בינואר 2009.

⁷⁴ ראו: "FAQ - Answers and Questions on the Operation in Gaza", אתר משרד החוץ הישראלי באנגלית, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism->

[Obstacle+to+Peace/Hamas+war+against+Israel/FAQ_Operation_Gaza_Jan_2009.htm](http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-Obstacle+to+Peace/Hamas+war+against+Israel/FAQ_Operation_Gaza_Jan_2009.htm), כניסה לאתר ב-29 בינואר 2009.

⁷⁵ Ilene R. Prusher, "After the War, Gazans Seek Answers on White Phosphorus", *Christian Science Monitor*, 5 בפברואר 2009, <http://www.csmonitor.com/2009/0205/p04s01-wogn.html>, כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2009.

מטרות צבאיות בתוך ריכוז של אזרחים פשוט אסור. האיסורים האלה נמצאים בפרוטוקול השני של האמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים מסוימים".

נוכח הביקורת המתמשכת בנוגע לשימוש של צה"ל בזרחן לבן, הכריז הרמטכ"ל אשכנזי ב-19 בינואר כי הוא ביקש מהפצ"ר לחקור את הטענות כי צה"ל השתמש בזרחן לבן ברצועה. בהודעה של הצבא נאמר: "בתגובה לטענות של ארגונים לא ממשלתיים ולטענות התקשורת הורה בנוגע לשימוש בזרחן לבן, ועל-מנת לסלק כל אי-בהירות, הוקם צוות חקירה בפיקוד דרום שיבדוק את הנושא".⁷⁶ על-פי עיתון הארץ, מינה הצבא קצין ארטילריה, אל"מ שי אלקלעי, לחקור חטיבת מילואים של הצנחנים שייתכן שירתה זרחן לבן לתוך אזורים מיושבים בצפיפות בבית לאהיה. בעיתון דווח כי החטיבה ירתה כ-20 פגזים כאלה לתוך אזור צפון הרצועה המיושב בצפיפות.⁷⁷

ב-23 בינואר ציטט ה"טיימס" את יגאל פלמור, דובר משרד החוץ כמי שאמר: "כן, נעשה שימוש בזרחן אבל לא בשום צורה בלתי-חוקית. פרקטיקות מסוימות יכולות להיות בלתי-חוקיות אבל אנחנו לא נכנס לזה. צה"ל מקיים חקירה בנוגע לתקרית אחת ספציפית".⁷⁸ גורם ישראלי ביטחוני ששמו לא הוזכר אמר לעיתון כי: "לפחות חודש לפני שנעשה שימוש [בזרחן לבן] התקיימה התייעצות עם צוות משפטי לגבי ההשלכות".⁷⁹ בתגובה לשאלות בכתב שהעביר ארגון Human Rights Watch בנוגע לשימוש בזרחן לבן ברצועת עזה, אמר צה"ל ב-15 בפברואר כי "צה"ל הקים צוות חוקר בפיקוד דרום הבדק את הסוגיות שהעלית, ותשובותינו יינתנו על בסיס ממצאיו".

⁷⁶ Luke Baker, "Amnesty Accuses Israel of Crimes Over White Phosphorus", Reuters, 19 בינואר 2009.

⁷⁷ עמוס הראל, "IDF Probes Improper Use of Phosphorus Shells in Gaza Strip", אתר האינטרנט של עיתון הארץ באנגלית, 21 בינואר 2009, <http://haaretz.com/hasen/spages/1057361.html>, כניסה לאתר ב-6 במרס 2009. לדברי מקורות בצבא הישראלי שצוטטו במאמר, מלבד מקרה זה, היה השימוש של צה"ל בזרחן לבן מוגבל מאוד ובהתאם למשפט הבינלאומי.

⁷⁸ James Hider and Sheera Frenkel, "Israel Admits Using White Phosphorus in Attacks on Gaza", *Times The*, 24 בינואר 2009, http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/middle_east/article5575070.ece, כניסה לאתר ב-24 בפברואר 2009.

⁷⁹ שם.

VII. סטנדרטים משפטיים

המשפט ההומניטארי הבינלאומי – דיני המלחמה – אינו אוסר על שימוש בתחמושת זרחן לבן הן כחומר "ממסך" להסתרת פעולות צבאיות והן כנשק תבערה. עם זאת, השימוש בחומר זה מוסדר על-ידי כללים של דיני המלחמה הנוגעים לניהול מעשי האיבה, הגבלות המצמצמות את השימוש בכל כלי הנשק על-מנת למזער את הנזק לאזרחים ולרכוש אזרחי. זאת ועוד, היבטים מסוימים של תחמושת זרחן לבן – היותו חומר תבערה הגורם לכוויות איומות והפיזור הנרחב שלו כאשר הוא מתפוצץ באוויר – מעוררים חששות נוספים בנוגע למשפט הבינלאומי.

מן התחקיר שערך ארגון Human Rights Watch לגבי השימוש של ישראל בזרחן לבן במהלך מעשי האיבה האחרונים ברצועת עזה עולה כי צה"ל נמנע ככלל, תוך הפרה של דיני המלחמה, מנקיטה בכל אמצעי הזהירות האפשריים על-מנת למזער את הנזק לאזרחים בעת השימוש בזרחן לבן, וכי במקרים מסוימים, השתמש צה"ל בזרחן לבן באורח חסר הבחנה, כשהוא גורם למוות ולפציעה של אזרחים. יחידים המתכננים, מורים על ביצוע או מבצעים התקפות חסרות הבחנה על אזרחים בזדון – כלומר במכוון או מתוך אדישות חסרת זהירות – נושאים באחריות לפשעי מלחמה. השימוש הנפוץ והחוזר ונשנה בזרחן לבן באורח בלתי-חוקי – כשהוא מתפוצץ באוויר מעל אזורים מיושבים בצפיפות כאשר קיימת חלופה זמינה של עשן שאינו קטלני – מצביע על כוונה פלילית.

השימוש בזרחן לבן וניהול מעשי האיבה

הכללים המסדירים את ניהול מעשי האיבה ברצועת עזה שייכים רובם למשפט הבינלאומי המנהגי, כפי שהוא בא לידי ביטוי בפרוטוקול הנספח הראשון משנת 1977 לאמנות ג'נבה משנת 1949 (הפרוטוקול הראשון) ובתקנות האג משנת 1907.⁸⁰ רוב ההוראות הרלוונטיות של שתי האמנות נחשבות למשקפות את המשפט הבינלאומי המנהגי, דיני המלחמה הנשענים על דפוסי פעולה מבוססים של מדינות והמחייבים את כל הצדדים לסכסוך מזוין, בין אם הם מדינות ובין אם הם ארגונים חמושים שאינם מדינות, כמו חמאס וארגונים פלסטינים חמושים אחרים.

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מגביל את אמצעי ושיטות הלוחמה של הצדדים לעימות מזוין ומחייב אותם לכבד אזרחים ולוחמים שנשבו ולהגן עליהם. תפיסות היסוד העומדות מאחורי משפט זה הן "חסינות אזרחית" ו"הבחנה".⁸¹ בעוד המשפט ההומניטארי מכיר בכך שפגיעה מסוימת באזרחים היא בלתי-נמנעת, הוא מטיל על

⁸⁰ ראו באופן כללי, הפרוטוקול הראשון הנספח לאמנות ג'נבה מה-12 באוגוסט 1949, וביחס להגנה על קורבנות סכסוכים בינלאומיים מזוינים (פרוטוקול I), 1125 U.N.T.S. 3, שנכנס לתוקף ב-7 בדצמבר 1978; אמנת האג הרביעית - בדבר הדינים והמנהגים של מלחמה ביבשה: 18 באוקטובר 1907, 277 Consol. T.S. 631, 1 Bevan 36, 36 Stat. 2277, 3 Martens Nouveau Recueil (ser. 3) 461 (1910).
⁸¹ ראו הפרוטוקול הראשון, סעיפים 48, 51(2) ו-52(2).

הצדדים ללוחמה חובה להבחין בכל עת בין לוחמים לאזרחים, ולכוון התקפות רק על לוחמים ומטרות צבאיות אחרות. התקפות מכוונות נגד אזרחים הן אסורות.⁸² אזרחים מאבדים את חסינותם מהתקפה כאשר הם נוטלים חלק ישיר במעשי האיבה, ורק למשך פרק הזמן שבו הם עושים זאת.⁸³

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מגן גם על אובייקטים אזרחיים, המוגדרים ככל דבר שאינו נחשב כמטרה צבאית.⁸⁴ חל איסור על התקפות ישירות נגד אובייקטים אזרחיים כגון בתים, דירות, אתרי פולחן, בתי-ספר ובתי-חולים – אלא אם כן הם משמשים למטרות צבאיות.⁸⁵ במקרה שבית-חולים משמש למטרות צבאיות, עדיין מותר להתקיף אותו רק לאחר שניתנה אזהרה הקוצבת פרק זמן נאות ונותרה ללא מענה.⁸⁶

דיני המלחמה אוסרים על התקפות חסרות הבחנה. התקפות חסרות הבחנה הן כאלה הפוגעות מטבען במטרות צבאיות ובאובייקטים אזרחיים מבלי להבחין ביניהם. דוגמאות להתקפות חסרות הבחנה הן אלה שאינן מכוונות נגד מטרה צבאית מסוימת או כאלה שבהן נעשה שימוש בנשק שלא ניתן לכוונו נגד מטרה צבאית מסוימת. לפיכך, אם צד לסכסוך משגר התקפה מבלי לנסות לכוון אותה כראוי נגד מטרה צבאית, או בדרך שפוגעת באזרחים מבלי להתייחס למידת הסבירות שייגרמו מוות או פציעה, תיחשב ההתקפה להתקפה חסרת הבחנה. התקפות חסרות הבחנה אסורות כוללות גם הפצצות אזוריות, שהן התקפות באמצעות ארטילריה או באמצעים אחרים המתייחסים למספר מטרות צבאיות, שהן נפרדות ומובחנות זו מזו בבירור ואשר מצויות באזור שבו קיים ריכוז של אזרחים ושל אובייקטים אזרחיים, כאל מטרה צבאית אחת.⁸⁷

כמו כן אסורות התקפות המפרות את עקרון המידתיות. התקפות בלתי-מידתיות הן אלה שניתן לצפות כי יגרמו לאובדן נלווה של חיי אזרחים או לנזק נלווה לאובייקטים אזרחיים, אשר יהיה מופרז ביחס ליתרון הצבאי המוחשי והישיר הצפוי מהן.⁸⁸

⁸² סעיף 48 לפרוטוקול הראשון קובע: "על-מנת להבטיח את כיבודם של האוכלוסייה האזרחית ושל אובייקטים אזרחיים ואת ההגנה עליהם, הצדדים לסכסוך יבחינו בכל עת בין האוכלוסייה האזרחית לבין הלוחמים ובין אובייקטים אזרחיים לבין מטרות צבאיות, ובהתאם יכוונו את פעולותיהם רק נגד מטרות צבאיות".

⁸³ הפרוטוקול הראשון, סעיף 51(3).

⁸⁴ שם, סעיף 52(1). מטרות צבאיות הן לוחמים ואותם אובייקטים אשר "מטבעם, מיקומם, מטרותם או השימוש בהם תורמים תרומה אפקטיבית לפעולה צבאית ושהריסתם, תפיסתם או נטרולם, באופן מוחלט או חלקי, בנסיבות המתקיימות באותו הזמן, מקנים יתרון צבאי מובהק". שם, סעיף 52(2).

⁸⁵ הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(2).

⁸⁶ אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 13; הפרוטוקול הראשון, סעיף 13(1).

⁸⁷ סעיפים 51(4) ו-51(5) לפרוטוקול הראשון מונים חמישה סוגים של התקפות חסרות הבחנה אסורות: אלה ש(1) אינן מכוונות נגד "מטרה צבאית מסוימת", (2) שלא ניתן לכוונו נגד "מטרה צבאית מסוימת", (3) שיש להן השפעות המפרות את הפרוטוקול, (4) שמתייחסות למטרות צבאיות עירוניות נפרדות כאל מטרה צבאית יחידה (הפצצת שטח), או (5) מפרות את עקרון המידתיות.

⁸⁸ שם, סעיף 51(5)(b). הסכנה הצפויה לאוכלוסייה האזרחית ולאובייקטים אזרחיים תלויה בגורמים שונים, כולל מיקומם (אולי בתוך או בסמוך למטרה צבאית), במידת הדיוק של הנשק שבו נעשה שימוש (התלויה בנתיב הירי, טווח הירי, גורמים סביבתיים, סוג התחמושת שבה נעשה שימוש וכו'), ובכישורים הטכניים של הלוחמים (העלולים להוביל לשיגור אקראי של נשק כאשר ללוחמים אין יכולת לכוון באופן אפקטיבי על המטרה המיועדת). Commentary on the Additional Protocols, ICRC, עמ' 68.

המשפט ההומניטארי מחייב את הצדדים לסכסוך לנקוט זהירות מתמדת במהלך פעולות צבאיות על-מנת לחוס על האוכלוסייה האזרחית ו"לנקוט בכל אמצעי הזהירות ברי הביצוע" כדי להימנע מאובדן נלווה של חיי אדם ומנזק נלווה לרכוש או למזערם.⁸⁹ אמצעי זהירות אלה כוללים עשיית כל מה שניתן על-מנת לוודא שהאזרחים להקפא הם מטרות צבאיות ולא אזרחים או אזרחים אחרים,⁹⁰ ומתן "התראה יעילה" בדבר התקפות כאשר הנסיבות מאפשרות זאת.⁹¹

המשפט ההומניטארי הבינלאומי אינו אוסר על לחימה באזרחים עירוניים, אף שנוכחותם של אזרחים מטילה חובות נכבדים יתר על הצדדים ללוחמה, לנקוט באמצעים על-מנת למזער את הפגיעה באזרחים. כוחות הפרוסים באזרחים מיושבים חייבים להימנע ממוקם מטרות צבאיות בסמוך לאזרחים מיושבים בצפיפות,⁹² ולעשות מאמץ להרחיק אזרחים מקרבתן של מטרות צבאיות.⁹³ על הכוחות הלוחמים נאסר להשתמש באזרחים על-מנת למגן מטרות או פעולות צבאיות מפני התקפה. המונח "מיגון" מתייחס לשימוש מכוון בנוכחותם של אזרחים על-מנת להעניק לכוחות או לאזרחים צבאיים חסינות מפני התקפה.⁹⁴ אולם, אפילו אם אחד הצדדים סבור כי הכוחות שמנגד אחראים למיקום מטרות צבאיות לגיטימיות בתוך או בסמוך לאזרחים מיושבים, אין הדבר משחרר אותו מן החובה להביא בחשבון את הסיכון לאזרחים בעת ביצוע התקפות.

זרחן לבן והחוק בדבר נשק תבערה

הפרוטוקול השלישי של האמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים מסוימים (CCW) מסדיר את השימוש בנשק תבערה.⁹⁵ הפרוטוקול מגדיר נשק תבערה כ"כל נשק או תחמושת שנועדו בראש ובראשונה להבעיר או לייקטם או לגרום כוויות לאנשים באמצעות פעולת הלהבות, החום או שילובם, הנוצרים באמצעות תגובה כימית לחומר".⁹⁶ זרחן לבן הוא נשק תבערה.⁹⁷

⁸⁹ הפרוטוקול הראשון, סעיף 57. פרשנות הוועד הבינלאומי של הצלב האדום לפרוטוקול הראשון קובעת כי הדרישה לנקוט "בכל אמצעי הזהירות בני הביצוע", משמעותה, בין היתר, שכל האנשים המשגרים התקפה נדרשים לנקוט באמצעים הנחוצים על-מנת לזהות את המטרה כמטרה צבאית לגיטימית "במועד הולם על-מנת לחוס על האוכלוסייה עד כמה שניתן". *Commentary on ICRC, the Additional Protocols*, עמ' 682.

⁹⁰ במקרה שקיימים ספקות בנוגע לשאלה האם מטרה אפשרית היא בעלת אופי אזרחי או צבאי, "חזקה" שהוא אזרחי. הפרוטוקול הראשון, סעיף 52(3). הצדדים הלוחמים חייבים לעשות כל מה שניתן על-מנת לבטל או להשעות התקפה אם מתברר כי המטרה אינה מטרה צבאית. שם, סעיף 57(2).

⁹¹ שם, סעיף 57(2).

⁹² שם, סעיף 58(ב).

⁹³ שם, סעיף 58(א).

⁹⁴ שם, סעיף 51(7).

⁹⁵ הפרוטוקול בדבר איסורים או הגבלות על השימוש בנשק תבערה (פרוטוקול 3 לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים), 1342, 1983, U.N.T.S. 171, 19 I.L.M. 1534, נכנס לתוקף ב-2 בדצמבר 1983.

⁹⁶ הפרוטוקול השלישי לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים מסוימים, סעיף 1(1).

⁹⁷ הפרוטוקול השלישי אינו כולל תחמושת שלה "עשויות להיות השפעות תבערה אקראיות", כגון ארטילריית עשן.

החידוש העיקרי בפרוטוקול השלישי הוא האיסור על שימוש בנשק תבערה המשוגר באמצעות האוויר נגד מטרות צבאיות הממוקמות בתוך ריכוז של אזרחים.⁹⁸ דיני המלחמה המינהגיים אוסרים גם על שימוש בנשק תבערה נגד אדם כל עוד זמינים כלי-נשק בעלי סיכויים פחותים לגרום לסבל מיותר.⁹⁹

ישראל היא צד לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים מסוימים אך לא לפרוטוקול השלישי שלה. עם זאת, בספר הדרכה צבאי של ישראל משנת 1998 נאמר:

נשק תבערה אינו אסור... עם זאת, בשל הטווח הנרחב שהוא מכסה, נועד פרוטוקול זה של האמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים להגן על אזרחים והוא אוסר לכוון התקפות בנשק תבערה על מרכזי אוכלוסייה. זאת ועוד, אסור לתקוף מטרה צבאית הממוקמת בתוך ריכוז אוכלוסייה תוך שימוש בנשק תבערה. הפרוטוקול אינו אוסר על השימוש בנשק זה במהלך לחימה (למשל, על-מנת לחשוף בונקרים).¹⁰⁰

ארגון Human Rights Watch מתנגד לכל שימוש בנשק תבערה שכתוצאה ממנו ייגרם סבל מיותר.¹⁰¹

בחינת השימוש שעשתה ישראל בזרחן לבן לאור המשפט הבינלאומי

השימוש שעשתה ישראל בזרחן לבן במהלך העימות המזוין ברצועת עזה מפר את המשפט ההומניטארי הבינלאומי בשתי דרכים ברורות. ראשית, השימוש הכללי שעשה צה"ל בזרחן לבן המתפוצץ באוויר, ככל הנראה כחומר מיסוך, באזורים מיושבים בצפיפות ברצועת עזה מפר את החובה לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על-מענת למזער את הנזק לאזרחים ולאובייקטים אזרחיים. שנית, השימוש שעשה צה"ל בזרחן לבן המתפוצץ באוויר במקרים מסוימים שבהם נפגעו אזרחים מפר את האיסור על התקפות חסרות הבחנה או בלתי-מידתיות.

השימוש בזרחן לבן כחומר מיסוך באזורים מיושבים בצפיפות ברצועת עזה מפר את הדרישה במשפט ההומניטארי לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על-מנת להימנע מפגיעת אזרחים ומאובדן חיי אזרחים. החשש להפרה זו גובר בהתחשב בשיטת השימוש בה צפו חוקרי Human Rights Watch ואשר תועדה בצילומי התקשורת של טילי זרחן לבן המתפוצצים באוויר. פיצוץ אווירי של זרחן לבן גורם לפיזורם של שבבים בוערים על-פני שטח ברדיוס של עד 125 מטרים סביב נקודת ההתפוצצות, ובכך חושף אזרחים ואובייקטים אזרחיים רבים יותר לנזק אפשרי לעומת פיצוץ קרקעי.

⁹⁸ הפרוטוקול השלישי לאמנה בדבר כלי נשק קונבנציונאליים מסוימים, סעיף 2(2).

⁹⁹ ראו Customary International Humanitarian Law (Cambridge: International Committee of the Red Cross (ICRC), Cambridge University Press, 2005), כלל 85.

¹⁰⁰ ישראל, מפקדת הפרקליט הצבאי הראשי, "דיני המלחמה בשדה הקרב", 1998, עמ' 23.

¹⁰¹ כוחות מזוינים שונים אוסרים על השימוש בנשק תבערה כאשר הדבר עלול לגרום לסבל מיותר. ראו Field Manual, US Army (1956) 27-10 (השימוש בנשק תבערה "אינו הפרה של המשפט הבינלאומי. עם זאת, אין להשתמש בו בדרך אשר תגרום סבל לאנשים סבל מיותר"), חלק 36; The Manual of the Law of Armed Conflict (Oxford: Oxford University, UK Ministry of Defence, 2004) Press, 2004 (בזרחן לבן "אין להשתמש ישירות נגד אדם), עמ' 112.

במקרים שנחקרו על-ידי ארגון Human Rights Watch השתמשו הכוחות הישראליים בתחמושת זרחן לבן באורח חסר הבחנה או בלתי-מידתי תוך הפרה של דיני המלחמה. במקרים אלה, אפילו אם נועד השימוש בזרחן לבן למטרת מיסוך, הייתה השפעתו על הקרקע כשל נשק. ההיגיון העומד מאחורי השימוש בחומר לצורך מיסוך מוטל בספק שכן או שלא היו כוחות ישראליים כלשהם בסביבה להסתירם או שכוחות כאלה היו פרוסים באורח ניח למשך פרק זמן ניכר. ואם נועד השימוש לצורך הסתרת תמרונים צבאיים, יכול היה צה"ל להשיג אפקט דומה של מיסוך באמצעות שימוש בירי של ארטילריית עשן מבלי לגרום אותה דרגה של נזק לאזרחים. ישראל לא טענה שהשתמשה בזרחן לבן כנשק, אולם היעדרם הגלוי של לוחמי חמאס במקרים שנחקרו בידי ארגון Human Rights Watch, כמו גם ההגבלות המשפטיות המוטלות על השימוש בנשק זרחן לבן באזורים מיושבים, לא יצדיקו את השימוש בו באופן זה. דבר זה היה נכון אפילו אם היו כוחות חמאס פרוסים בקרב האזרחים או אם השתמשו באזרחים כ"מגינים", כפי שטענה ישראל, שכן על ישראל הייתה עדיין מוטלת החובה לתקוף את חמאס בדרך מבחינה יותר על-מנת למזער את הפגיעה באזרחים.

במקרים שנחקרו ירו הכוחות הישראליים תחמושת זרחן לבן המתפוצצת באוויר בפגזים ארטילריים בקוטר 155 מ"מ. ארגון Human Rights Watch מותח מזה זמן רב ביקורת על השימוש של צה"ל בפגזים המכילים חומר נפץ בעל נפיצות גבוהה מסוג M107 באזורים מיושבים בצפיפות כחסר הבחנה.¹⁰² במהלך הלחימה האחרונה ברצועת עזה, כבעבר, ירה צה"ל גרסה ישראלית מותאמת של תותח ההוביצר M109A3 האמריקאי הנקרא ה"דוהר". בדרך כלל משמש תותח זה כנשק לירי עקיף, כלומר, מחוץ לטווח הראייה. רדיוס הפגיעה הצפוי כתוצאה מירי פגזי M107 עומד על בין 100 ל-300 מטרים.¹⁰³ תחמושת זרחן לבן המתפוצצת באוויר גם היא חסרת הבחנה בדומה לכך, בשל התפזורת הרחבה שלה – על-פני שטח ברדיוס הנע בין 63 ל-125 מטרים, תלוי בגובה שבו מתרחש הפיצוץ. העובדה שזרחן לבן אינו קטלני באותה מידה כמו פגזי M107 המכילים חומר נפץ בעל נפיצות גבוהה אינה רלוונטית לשאלה האם נעשה שימוש בתחמושת זו באורח חסר הבחנה תוך הפרה של דיני המלחמה.

ייתכן כי השימוש שעשה צה"ל בתחמושת זרחן לבן מפר גם את האיסור על התקפות הצפויות לגרום לאזרחים נזק מופרז ביחס לתועלת הצבאית הצפויה מהן. במקרים שנחקרו בידי ארגון Human Rights Watch, נראה כי הערך הצבאי של הזרחן הלבן שנורה כחומר מיסוך היה מזערי בהינתן היעדרם של כוחות ישראליים באזור. בהשוואה לכך, הנזק הצפוי לאזרחים ולאובייקטים אזרחיים כתוצאה מירי זרחן לבן היה לעיתים מזומנות גבוה, ולפיכך בלתי-מידתי תוך הפרה של דיני המלחמה. כיוון שהשפעות התבערה של זרחן לבן על אזרחים ידועות היטב, ניתן היה לצפות מראש את הנזק שנגרם לאזרחים כתוצאה משימוש בזרחן לבן באזורים מיושבים.

¹⁰² "ירי ללא הבחנה: התקפות רקטות פלשתיניות על ישראל והפגזות ארטילריה ישראליות ברצועת עזה", דו"ח ארגון Human Rights Watch, 30 ביוני 2007.

¹⁰³ רדיוס הפגיעה הצפוי הוא הרדיוס שבו סביר שאנשים יפצעו מכלי נשק. למיטב ידיעתו של ארגון Human Rights Watch צה"ל לא פרסם את נתוניו לגבי פגזים ארטילריים בקוטר 155 מ"מ, אולם בדיווחים בתקשורת נמסרו המספרים שצוינו בטקסט. (Peter "Gaza's Kids Collect a Different Sort of Shell", The Guardian, 12 בנובמבר 2006, וכן "Gaza's Kids Collect a Different Sort of Shell", Agence France-Presse, 29 במאי 2006.)

שימוש בזרחן לבן באזורים מיושבים ואחריות פלילית אישית

הפרות חמורות של המשפט ההומניטארי הבינלאומי המבוצעות בזדון, כלומר באורח מכוון או מתוך אדישות חסרת זהירות, הן פשעי מלחמה ומבצעה נוספים באחריות פלילית אישית.¹⁰⁴ על פשעי המלחמה נמנות התקפות מכוונות או חסרות הבחנה על אזרחים, כמו גם התקפות שבהן הפגיעה באזרחים אינה מידתית ביחס לתועלת הצבאית הצפויה. יחידים עלולים גם לשאת באחריות פלילית על ניסיון לבצע פשעי מלחמה, כמו-גם על עזרה, והענקת סיוע או עידוד לביצוע פשע מלחמה. גם אנשים המתכננים פשעי מלחמה או מסיתים לביצועם עלולים להימצא אחראים.¹⁰⁵ מפקדים ומנהיגים אזרחים עלולים להיות מועמדים לדין על ביצוע פשעי מלחמה, כעניין של אחריות פיקודית, בגין מקרים שבהם ידעו או צריכים היו לדעת על ביצוע פשעי מלחמה, ולא נקטו באמצעים מספיקים על מנת למנוע אותם או להעניש את האחראים להם.

גם אם נועד הזרחן הלבן לשמש כחומר מיסוך ולא כנשק, הרי שהירי שביצע צה"ל, של פגזי זרחן לבן בקוטר 155 מ"מ המתפוצצים באוויר לתוך אזורים מיושבים בצפיפות, היה חסר הבחנה או בלתי-מידתי, ולכן מעיד על ביצועם של פשעי מלחמה.

ישנן חמש הוכחות לשימוש המכוון והבלתי זהיר שעשה צה"ל בתחמושת זרחן לבן: (1) ככל הידוע לארגון Human Rights Watch צה"ל מעולם לא השתמש בתחמושת הזרחן לבן שברשותו ברצועת עזה בעבר, על אף הפשיטות רבות בהן היו מעורבים חיילים וכוחות שריון. (2) השימוש החוזר ונשנה בפיצוץ אווירי של זרחן לבן באזורים מיושבים ממש עד לימיו האחרונים של המבצע חושף דפוס פעולה או מדיניות ולא שימוש מקרי או כזה שנעשה בשוגג. (3) צה"ל היה מודע היטב להשפעותיו של הזרחן הלבן ולסכנה הטמונה בו לאזרחים. (4) אם השתמש צה"ל בזרחן לבן כחומר מיסוך, הרי שהוא נמנע משימוש בחלופות זמינות, דהיינו תחמושת עשן, אשר יכולה היתה להקנות יתרונות טקטיים דומים מבלי לסכן את האוכלוסייה האזרחית. (5) במקרה אחד לפחות מאלה המתוארים בדו"ח – ההתקפה ב-15 בינואר על מתחם אונר"א בעיר עזה – המשיך צה"ל לירות זרחן לבן על-אף אזהרות חוזרות ונשנות מצד סגל האו"ם בנוגע לסכנה הנשקפת לאזרחים. על-פי המשפט ההומניטארי הבינלאומי, נסיבות אלה מחייבות חקירה עצמאית של השימוש בזרחן לבן, ובמידת הצורך, העמדה לדין של כל הנושאים באחריות לפשעי מלחמה.

¹⁰⁴ ראו *Customary International Humanitarian Law*, ICRC, עמ' 74-568.

תודות

המחקר לצורך דו"ח זה וכתבתו בוצעו בידי חברי הצוות של ארגון Human Rights Watch מארק גרלסקו, אנליסט צבאי בכיר, פרד אברהמס, חוקר בכיר למצבי חירום, ביל ואן אסוולד, חוקר, פארס אכרם, יועץ מחקרי ודרייל לי, יועץ לארגון Human Rights Watch. הדו"ח נערך בידי ג'ו סטורק, סגן מנהל החטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה, ג'יימס רוס, מנהל משפט ומדיניות, ואיין לוויין, מנהל התוכניות. מאיה ג'ונסטון ושירלי ערן תרגמו את הדו"ח לשפה העברית.

ארגון Human Rights Watch מודה לכל הקורבנות של התקפות הזרחן הלבן ולכל העדים להתקפות אלה שהקדישו מזמנם על-מנת לתאר את חוויותיהם. כמו כן מודה הארגון לארגונים לזכויות האדם שסיפקו סיוע, ובמיוחד: מרכז אל-מיזאן לזכויות האדם, שוברים שתיקה, בצלם, המרכז הפלשתיני לזכויות האדם ורופאים לזכויות אדם-ישראל.

נספחים

מכתב של ארגון Human Rights Watch לצה"ל

תת-אלוף אבי בניהו

דובר צה"ל

מדור ארגונים בינלאומיים

טלפון: 03-5691842

1.2.09

שלום רב,

נודה לך מאוד אם משרדך יוכל לספק לנו תשובות לשאלות המפורטות להלן, הנוגעות לשימוש שעשה צה"ל בזרחן לבן במהלך "מבצע עופרת יצוקה". אם תוכלו להעביר לנו את תשובותיכם עד ל-15.2.09 נעריך זאת מאוד.

שאלות כלליות:

1. מהי מדיניות צה"ל בנוגע לשימוש בזרחן לבן במבצעים צבאיים?
2. מהי מדיניות צה"ל וכיצד הוא מתנהל בפועל בכל הנוגע לשימוש בזרחן לבן באזורים מאוכלסים?
3. לאיזה צורך השתמש צה"ל בזרחן לבן במהלך "מבצע עופרת יצוקה"? האם השתמש צה"ל בזרחן הלבן לצורך מיסוך? האם שקל צה"ל שימוש בחלופות לזרחן לבן לצורך מיסוך, כגון פגזי עשן בקוטר 155 מ"מ?
4. האם השתמש צה"ל בזרחן לבן כיוון שהוא חומר מתלקח ומצית?
5. גורמים ישראליים רשמיים מסוימים ציינו בפומבי כי צה"ל השתמש בחומר אחר, שאינו זרחן לבן, אך תכונותיו והשפעתו דומות. האם תוכלו להבהיר סוגיה זו?
6. גורמים רשמיים בצה"ל הצהירו כי צה"ל יחקור את השימוש בזרחן לבן במהלך "מבצע עופרת יצוקה". איזה אדם או משרד יפקדו על חקירה זו ומה יהיו התנאים שלפיהם תתנהל? האם ממצאי החקירה צפויים להתפרסם?

שאלות בנוגע למקרים:

1. באחר-הצהריים של ה-4 בינואר תקף צה"ל בארטילריה את הכפר סיפאיה ואת סביבותיו. הכפר שוכן באזור חקלאי שמצפון-מזרח לבית לאהיה. בבית משפחת אבו חלימה, שרק בית אחד מפריד בינו לבין השדות, התכנסו ארבעה-עשר מבני המשפחה [31.56306N/03448942E]. בסביבות

השעה 16:00, נחת פגז ארטילריה ישירות על בית המשפחה והתפוצץ בתוך הבית. מתחקיר שטח שערך ארגון Human Rights Watch עולה כי כתוצאה מההתפוצצות התפזרו בחדרי הבית פיסות של זרחן לבן, שהרגו חמישה מבני המשפחה ופצעו קשה ארבעה נוספים. **האם נעשה שימוש בזרחן לבן בהתקפה על סיפאיה, ואם כן, לאיזה צורך?**

2. החל ב-10 בינואר בערב, תקף צה"ל מספר פעמים את הכפר ח'וזאעה שממזרח לח'אן-יונס. בשני מקרים לפחות, ב-10 וב-13 בינואר, ירה צה"ל, על-פי טענות, פגזי זרחן לבן במשך פרקי זמן ממושכים לתוך אזורים מיושבים, וגרם לשריפות בבתים ולנפגעים מקרב אזרחים. לדברי תושבים לא לחמו באותה עת ארגונים פלשתינים חמושים כלשהם מתוך אזור זה. פגז ארטילרי של צה"ל, שתחקירן שטח שלנו קבע כי הכיל זרחן לבן, חדר דרך גג אחד הבתים [31.30582N/034.35833E], הרג את חנא א-נג'אר ופצע כמה מילדיה. ארגון Human Rights Watch מצא גם בבניין רב קומות הסמוך מאוד למקום, והשוכן ליד מסגד, פגזי ארטילריה נוספים ועליהם סימנים המצביעים על-כך שהכילו זרחן לבן [31.30916N/034.36479E] וכן פגזים או מיכלים עליהם צוין כי הכילו זרחן לבן בתוך או ליד בתים השוכנים בנקודות הציון הבאות: [31.30927N/034.36466E]

[31.30968N/034.36353E; 31.30976N/034.36367E; 31.30580N/034.35873E]. **האם נעשה שימוש בזרחן לבן בח'וזאעה ב-10 או ב-13 בינואר, ולאיזה צורך בהתקפה זו?**

3. על-פי טענות, שיגר צה"ל אל שכונת תל אל-הווא בעיר עזה בבוקר ה-15 בינואר פגזי ארטילריה נפצים וכאלה המכילים זרחן לבן במשך כשלוש שעות, ובאחר-הצהריים והערב של ה-16 בינואר, במשך כשמונה שעות. ארגון Human Rights Watch מצא שני פגזי ארטילריה המשמשים לירי זרחן לבן בצבע ירוק בהיר ובקוטר 155 מ"מ בדירתו של פתחי סבאח, עיתונאי בעיתון אל-חיאת [31.51243N/034.45655E]. ארגון Human Rights Watch בחן בסמוך למקום גם את שרידיו של כלי-רכב [31.50971/034.43843E], שנראה כי נפגע מפגז שהכיל זרחן לבן, ואשר הרג את עודדי אל-חדאד, אשתו, בנו ובתו, ופצע קשות בן נוסף. **האם נעשה שימוש בזרחן לבן בהתקפה על תל אל-הווא, ולאיזה צורך בהתקפה זו?**

4. ב-15 בינואר כילתה להבה שמקורה, על-פי טענות, בזרחן לבן המתקלח באוויר, את שתי הקומות העליונות של הבניין המרכזי בבית החולים אל-קודס. המבנה, השוכן בלב שכונת המגורים הצפופה גרדן סיטי, היה מסומן בבירור כבית חולים. באותה עת פעל באזור חיל השריון הישראלי, אולם, לדברי צוות בית החולים ותושבים בסביבתו, לא נכחו באזור לוחמים פלשתינאים כלשהם בעת ההתקפה. בשל ההתקפה לא היה מנוס מפינויים של כ-47 חולים, כולל ארבעה שהיו מאושפזים בטיפול נמרץ, וכן של כ-500 מתושבי השכונה שביקשו מקלט בבית החולים מפני ההתקפות. **האם נעשה שימוש בזרחן לבן בסביבת בית החולים אל-קודס, ולאיזה צורך?**

5. **מפקדת אונר"א משתרעת על-פני שטח של כארבעים דונם בשכונת א-רימאל בעיר עזה. בבוקר ה-15 ביוני ספג מתחם אונר"א פגיעה ישירה של טילי ארטילריה של צה"ל, כולל מה שתואר על-ידי גורמים רשמיים באונר"א כזרחן לבן. ארגון Human Rights Watch בחן צילומים של הפגזים שאסף צוות אונר"א לאחר ההתקפה, אשר נשאו סימנים ברורים העולים בקנה אחד עם פגזים המכילים זרחן לבן. השריפה שפרצה כתוצאה מהפגיעה כילתה ארבעה מבנים, כולל סדנה ניידת ושני**

מחסנים גדולים שהכילו אספקה רפואית והומניטארית אחרת. גורמים רשמיים באונר"א אמרו כי חמישה מבכירי צוות אונר"א התקשרו לצה"ל עשרות פעמים במהלך ההתקפה, בין היתר לקצינים הבאים: רס"ן אביעד סילברמן, אורי זינגר, אלוף (במיל') ברוך שפיגל. גורמים רשמיים באונר"א הכחישו טענות שהשמיע דובר צה"ל ולפיהן פעלו לוחמים פלשתיניים מתוך המתחם. **מה הייתה מטרת ההתקפה על מתחם אונר"א? האם נעשה שימוש בזרחן לבן במסגרת ההתקפה, ולאיזה צורך?**

6. בשעה מוקדמת בבוקר ה-17 בינואר, שיגר צה"ל, על-פי טענות, פגזים רבים שהכילו זרחן לבן אל בית ספר יסודי של אונר"א לבנים ולבנות בשוליים הצפון-מזרחיים של בית לאהיה. ארגון Human Rights Watch בחן לאחר מכן את שיירי הפגזים במתחם בית הספר, וכן מה שנראה כפיסות של זרחן לבן שנקברו בחול, ואשר שבו והתלקחו כאשר נחשפו לאוויר. בעת ההתקפה שהו בבית הספר כ-1,900 בני אדם שמצאו בו מחסה מן הלחימה. ככל הידוע לארגון Human Rights Watch לא פעלו בסביבת בית הספר שום יחידות של צה"ל או ארגונים פלשתיניים חמושים בעת ההתקפה. בהפגזה נהרגו שני ילדים קטנים, בני ארבע וחמש, ואמם נפצעה קשה. גורמים רשמיים באונר"א אמרו בפומבי כי העבירו לצה"ל את נקודות הציון של בית הספר, כמו גם של כל המבנים האחרים של סוכנות אונר"א. מספר עדי ראיה זיהו את מקור ההפגזה כעמדות של צה"ל במרחק של כקילומטר מדרום-מזרח לבית הספר, בסמוך לג'באליא. באותה עת נכחו יחידות של צה"ל גם באזור אל-עטאטרה, במרחק של כארבעה קילומטרים צפונית לבית הספר. **מה הייתה מטרת ההפגזה של צה"ל על בית הספר בבית לאהיה? האם נעשה שימוש בזרחן לבן בהפגזה זו, ולאיזה צורך?**

אני מודה לך מראש על התייחסותך לפנייתנו. אם תוכל להשיב עד ל-15 בינואר נעריך זאת מאוד.

בכבוד רב,

ג'ו סטוריק,

סגן מנהל

החטיבה לענייני המזרח התיכון וצפון אפריקה

תשובת צה"ל לארגון Human Rights Watch

צבא ההגנה לישראל

חטיבת דובר צה"ל

דסק ארגונים בינלאומיים

טל': 972-3-56918428

פקס: 972-3-5693971

15 בפברואר 2009

לכבוד

ג'ו סטורק

Human Rights Watch

הנדון: שאלות בנוגע למבצע "עופרת יצוקה"

מר סטורק היקר,

קיבלנו את השאלות ששלחת לנו ב-2 וב-11 לפברואר בנוגע למבצע "עופרת יצוקה". עבודתך חשובה לנו ביותר ואנו רואים עצמנו מחויבים לסייע לך ככל הניתן ובמהירות האפשרית. עם זאת, בשל שאיפתנו לתת את המענה המדויק ביותר, לא נוכל לספק לך תשובות בתוך שבועיים כפי שביקשת מלכתחילה. צה"ל הקים צוות חוקר בפיקוד דרום הבודק את הסוגיות שהעלית, ותשובותינו ינתנו על בסיס ממצאיו.

בברכה,

דניאל לאופר

דסק ארב"ל

מדור פניות הציבור

דובר צה"ל

גשם של אש

השימוש הבלתי-חוקי של ישראל בזרחן לבן ברצועת עזה

"גשם של אש" מתעד את השימוש הנרחב שעשתה ישראל בתחמושת זרחן לבן במהלך מבצע עופרת יצוקה ברצועת עזה, בין ה-27 בדצמבר 2008 ל-18 בינואר 2009. מהדו"ח, המבוסס על תחקירי שטח מעמיקים שבוצעו ברצועה, עולה כי צה"ל פוצץ שוב ושוב תחמושת זרחן לבן באוויר מעל אזורים מיושבים. כתוצאה מהשימוש בזרחן לבן נהרגו ונפצעו אזרחים, וכן נפגעו מבנים אזרחיים ובהם בית ספר, שוק, מחסן של אספקה הומניטארית ובית חולים.

בין אם נועד הזרחן הלבן לשמש כחומר מיסוך ובין אם כנשק, הירי החוזר ונשנה של פגזים ארטילריים בקוטר 155 מ"מ שהכילו זרחן לבן והתפוצצו באוויר מעל אזורים מיושבים בצפיפות היה חסר הבחנה ולכן מעיד על ביצועם של פשעי מלחמה.

ב-17 בינואר 2009 ירה צה"ל לפחות שלושה פגזי זרחן לבן מעל בית ספר זה בבית לאהיה המנוהל בידי בבית הספר חסו באותה עת 1,600 עקורים. אונר"א, הרג שני ילדים ופצע 14 אזרחים.
(c) 2009 Getty Images

